شهري

شهري

آڪٽوبر کان ڊسمبر 1996ع

اندرين صفحن ۾

* کارو پاڻي زرعي مقصدن لاءِ استعمال ڪري سگهجي ٿو
* سنڌ جا منگهه
* بجليءَ جي پيداوار ۽ ماحوليات
* ڪيهه جي تباهي جا سبب
* منهوڙي ۽ ڪياماڙيءَ جون تاريخي عمارتون

شهرين جيِ آواز تي ٻه ڌيان ڏيو

شديد عوامي دٻاءَ جي ڪري غيرقانوني عمارتن جي تعمير کي روڪڻ ۽ انهن کي ڊاهڻ جو سلسلو جاري آهي. شهري بهتر ماحول لاءِ ان سلسلي ۾ چند غلط فهمين جي ازالي جي ڪوشش ڪئي آهي.

تقريباً ٽي سال اڳ 'شهري' هڪ مهم شروع ڪئي هئي، جنهن جو مقصد ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽي ۽ ڪي ڊي اي جي ڪمن جي باري ۾ Openess ۽ محاسبي ۽ قانون جي حڪمراني جي اصولن جي باري ۾ عام شعور پيدا ڪرڻ هو. ان قسم جي مهم جي شروعات ان ڪري محسوس ڪئي وئي، جو اڏاوتي قانونن جي کلم کلا خلاف ورزين وارا معاملا خطرناڪ شرح کان ٻه وڌڻ لڳا هئا. جنهن ۾ زمين جي استعمال ۾ غيرقانوني تبديلي پڻ شامل آهي. خالص رهائشي علائقن ۾ رهائشي پلاٽن تي گهڻ ماڙ عمارتن جي تجارتي منصوبن جي منظوري ڏني پئي وڃي.

اهڙا واقعا خاص طور تي ڪراچيءَ جي پراڻين ۽ ترقي ڪيل هائوسنگ سوسائٽين مثلاً: گارڊن ايسٽ، جمشيد روڊ، گارڊن ويسٽ، پي اي سي ايڇ ايس، بهادرآباد، لياري ۽ کارا در وغيره جهڙن علائقن ۾ ظاهر ٿي رهيا آهن ۽ اتي وڌيڪ منزلن جي اڏاوت سڀ کان وڌيڪ تشويشناڪ ڳالهه آهي.

مثال جي طور تي گارڊن ايسٽ، گارڊن ويسٽ ۽ جمشيد ڪوارٽرز کي وٺو، جتي قانون مطابق صرف گرائونڊ پلس ون تعمير جي اجازت آهي، پر اتي بلڊرز ست ۽ نو ماڙ عمارتون اڏائي رهيا آهن. انهن سرگرمين جي نتيجي ۾ هي علائقا جيڪي ڪڏهن منظم رهائشي علائقا هئا، هاڻي بدصورت آبادين ۾ تبديل ٿي رهيا آهن. شهري سهوليتون مثلاً: پاڻي، سيوريج، بجلي ۽ گند ڪچري وغيره جي صفائيءَ تي برداشت کان وڌيڪ بار پئجي رهيو آهي. شهر ۾ جتي پهريائين ئي پارڪن ۽ راند جي ميدانن جي ڪوٽ آهي، کليل جڳهون تيزي سان ختم ٿي رهيون آهن. ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽي، ڪي ڊي اي جي آفيسرن ۽ بلڊرن جي ناپاڪ ڳٺ جوڙ جي نتيجي ۾ شهرين جي بنيادي شهري سهوليتن ۽ علائقي ۾ رهندڙن جي صحت کي سخت نقصان پهچي رهيو آهي ۽ ان جي محرڪ قوت دولت گڏ ڪرڻ جي لالچ آهي.

> "شهري" جو موقف آهي ته "آباد" جنهن ڳڻتي ۽ پريشانيءَ جو اظهار ڪيو آهي اهو حقيقتن تي ٻڌل ناهي، ڇاڪاڻ ته تعميراتي قانون ڪنهن به لحاظ کان گهڻ ماڙ عمارتن جي تعمير ۾ رڪاوٽ نٿا بڻجن.

'شهري' کي هي احساس ٿي ويو هو ته جيڪڏهن انهن غيرقانوني سرگرمين کي نه روڪيو ويو ته ان جا نتيجا مستقبل قريب ۾ ٽي هن شهر ۽ سندس شهرين جي حق ۾ نهايت تباهه ڪندڙ هوندا. انهيءَ ڪري انفرادي رابطن، سيمينارن ۽ ورڪشاپن، پروپئگنڊا جي ذريعن ۽ ٻين وسيلن جي مدد سان هي ڪوششون ڪيون ويون ته ان بحران جي وڏن سببن جي وضاحت ڪئي وڃي ۽ انهن قدمن جي به نشاندهي ڪئي وڃي، جن جي مدد سان ان سلسلي ۾ مثبت تبديليون آڻي سگهجن. انهيءَ ڪري ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽي، ڪي ڊي اي، ڪي ايم سي جي عملدارن، بلڊرز، ضلعي انتظاميا، سياستدانن، عام شهرين ۽ عدليه جي اعليٰ ترين سطح تائين رابطا ڪيا ويا. ان ڊگهي عمل جي نتيجي ۾ جنهن ۾ ايڊووڪيسي، ميٽنگز، احتجاج ۽ عدالتي ويڙهه شامل آهن، ڪافي ڪاميابيون حاصل ٿيون آهن. ان مسلسل جدوجهد ۾ ذڪر لائق مرحلو تڏهن سامهون آيو، جڏهن هن سال جي شروع ۾ وڏي تعداد ۾ غيرقانوني عمارتون سيل ڪيون ويون ۽ ڪمشنر ڪراچي ۽ سنڌ جي اڳوڻي وڏي وزير جي حڪمن تي بعد ۾ ڊاٺيون ويون، جيڪو عمل اڃا تائين جاري آهي. مقامي اخبارن ۾ ان هلندڙ عمل جي متعلق خبرون ڇپجنديون

شهري

G- 206 بلاڪ 2 پي اي سي ايڇ ايس
ڪراچي- 75400 پاڪستان
ٽيليفون 4530646
فيڪس 92-21-4548226

ايڊيٽر: حميرا رحمان- يو ايس
ٽيليفون نمبر 3917-492 فيڪس 8118-494

مئنيجنگ ڪميٽي

چيئرپرسن: قاضي فائز عيسيٰ
وائيس چيئرمين: حسن جعفري
جنرل سيڪريٽري: امير علي ڀاٽي
خزانچي: خطيب احمد

ميمبر

دانش اذر زوبي – فرحان انور
وڪٽوريا ڊي سوزا – نويد حسين
حميرا رحمان

شهري جو عملو

ڪوآرڊينيٽر: مسز منصور
اسسٽنٽ ڪوآرڊينيٽر: تشكيل احمد خان
سيڪريٽري: مسز ناهيد قادر
انچارج شعبه قانون: امير علي ڀاٽي

شهري ذيلي ڪميٽيون

1- ٻڪلاڻ	خطيب احمد
2- ورثي جو تحفظ	دانش اذر زوبي
3- ميڊيا ۽ ٻاهريان- رابطا	حميرا رحمان
4- قانون	قاضي فائز عيسيٰ امير علي ڀاٽي
5- پارڪ ۽ تفريح (ترقي)	خليل احمد
6- ماليات حصول	عمران شيخ

ذيلي ڪميٽين جي ميمبرشپ شهري سي بي اي جي سڀني ميمبرن لاءِ کليل آهي. شهري جي حوالي سان ڪا مضمون جي حڪمتي ۽ سيهي اشاعت جي اجازت ڪندا سوين ايڊيٽر/ ايڊيٽوريل بورڊ جي عملي جو شهري بورڊ ليٽر ۾ شائع ٿيندڙ مواد بابت متفق هجڻ ضروري نه آهي

قلمي تعاون جي آجيان ڪئي ويندي

دلچسپي رکندڙ قلم ڪار رهنمائي جي لاءِ شهري جي آفيس سان رابطو ڪن. شهري غيرسياسي جي پرڪشش جو مقصد هيٺين معلومات ۽ وڌيڪ اعتبار وارين گروپن، شاگردن، پيشيور ماڻهن، ماحوليات جي ماهرن، پاليسي جوڙيندڙن، غيرسرڪاري تنظيمن ۽ ٻين تنظيمن تي مشتمل آهي

لي آئوٽ ۽ ڊزائين
پرنٽنگ
پروڊڪشن

شهري سي بي اي غير منافع ۽ مقامي حڪومتن کي اپيل ٿي ڪري ته اهي اشتهارن/ عطين جي ذريعي سان جي نيوزليٽر جي اشاعت ۾ مدد ڪن

مالي تعاون- فريڊرڪ نومان فائونڊيشن

ميمبر

ICUN دي ورلڊ ڪنزرويشن يونين

رهنديون آهن. ان ڊرامي جا لاڳاپيل سمورا اداڪار مثلاً: "آباد"، ڪي بي سي اي، ڪي ڊي اي ۽ ترقيءَ جا ماهر ان سلسلي ۾ پنهنجو پنهنجو مؤقف پيش ڪري رهيا آهن.

هلندڙ مهم جي خلاف احتجاج ۾ 'آباد' (ايسوسي ايشن آف بلڊرز اينڊ ڊيولپرز) جو آواز سڀ کان وڌيڪ زوردار آهي. سندن مؤقف آهي ته موجوده اڏاوتي قانون، خصوصي قائدا ۽ ضابطا موجوده زميني حقيقتن ۽ شهر جي وڌندڙ رهائشي ضرورتن سان هڪجهڙائي نه ٿا رکن، انهيءَ ڪري انهن موجب اهڙا سخت قدم نه کنيا وڃن، ڇاڪاڻ ته هي گهڻ ماڙ عمارتون شهر جي وڌندڙ رهائشي ۽ تجارتي ضرورتن کي پورو ڪرڻ لاءِ اڏيون پيون وڃن. 'آباد' جو چوڻ آهي ته حڪومتي اهلڪارن جي ڪارروائيءَ جي نتيجي ۾ عام شهرين جا اهي لکين ڪروڙين رپيا ٻڏي ٿا وڃن، جيڪي انهن، تعمير روڪڻ ۽ ڊاهڻ وارين عمارتن جي فليٽن ۽ دڪانن جي خريداري يا ڪرائي (مسواڙ) تي حاصل ڪرڻ جي لاءِ ادا ڪيا آهن.

'شهري' جو مؤقف هي آهي ته 'آباد' جنهن پريشاني ۽ تشويش جو اظهار ڪيو آهي، اهي حقيقتن تي ٻڌل نه آهن، ڇاڪاڻ ته اڏاوتي قانون ڪنهن به صورت ۾ گهڻ ماڙ عمارتن جي اڏاوتن جي تعمير جي اڳيان ڪڏهن به رڪاوٽ بڻجي نه ٿا اچن، بشرطيڪ واسطيدار قانونن ۽ طريقهءِ ڪار جي پابندي ڪئي وڃي جيڪڏهن مثال بلڊنگ ڪنٽرول آرڊيننس جي سيڪشن 12 (بلڊنگ جي اين او سي جي وڪري) جي پابندي ڪئي وڃي ۽ ان ۾ ڏنل طريقهءِ ڪار تي سختيءَ سان عمل ڪيو وڃي ته اهڙو ڪوبه بحران ڪڏهن به پيدا نه ٿيندو.

پر ڇاڪاڻ ته بلڊنگ پلان ۽ سائيٽ جو موجود هئڻ اهڙو هوندو آهي، جو بلڊرز انهن قانونن تي عمل ڪرڻ جا قابل ئي نه هوندا آهن. اهي ڪي بي سي اي ۽ ڪي ڊي اي جي اهلڪارن سان ملي ڀڳت ڪري، ان کي آسانيءَ سان نظرانداز ڪري ڇڏيندا آهن. عام طور تي واردات جو طريقو هي هوندو آهي ته نقشا منظور ڪرايا ويندا آهن ۽ پراجيڪٽ سائيٽ تي هڪ بڪنگ آفيس کولي ويندي آهي ته جيئن لين ڊين پارٽي جي لاءِ دلچسپي پيدا ٿي سگهي. صرف هي ئي نه ته عمارت جي ڍانچي جي سلسلي ۾ خلاف ورزيون ڪيون تيون وڃن، پر هر قسم جي قانوني طريقهءِ ڪار ۽ عمارت جي بنيادي تصور جي ئي بلڊرز ڀڃڪڙي ڪندا آهن.

جيستائين عام شهرين جي لکين، ڪروڙين رپين جي ٻڏي وڃڻ جو تعلق آهي ته ان سلسلي ۾ 'شهري' جي راءِ آهي ته شهري ادارن سميت سمورين لاڳاپيل پارٽين جي نمائندن تي مشتمل هڪ ڪميٽي قائم ڪئي وڃي، ان ڪميٽيءَ جي ذمي اهو ڪم هجي ته اها سڀ ڪيل عمارتن جي معائني ۽ اڏاوتن جي طريقهءِ ڪار جي سفارش ڪري ۽ ڏسي ته انهن عمارتن ۾ ڪيتري حد تائين خلاف ورزيون ڪيون ويون آهن.

> **'شهري' ڪي هي احساس ٿي ويو هو ته جيڪڏهن انهن غيرقانوني سرگرمين ڪي نه روڪيو ويو ته ان جا نتيجا مستقبل قريب ۾ ئي هن شهر ۽ سندس شهرين جي حق ۾ نهايت تباه ڪندڙ هوندا.**

پر پوءِ به اهو لڳي ٿو ته گهڻ ماڙ عمارتن جي تعمير جي سلسلي ۾ سمورا وڏا وڏا فيصلا عام راءِ معلوم ڪرڻ کان سواءِ ئي ڪيا وڃن ٿا، جيئن شاهراهِ فيصل تي گهڻ ماڙ عمارتون تعمير ڪرڻ جي اجازت ڏيڻ جي سلسلي ۾ ٿيو، جنهن کي 'شهري' سميت عوام چئلينج ڪرڻ جو ارادو رکن ٿا.

شاهراهِ فيصل ڪي هڪ تجارتي سڙڪ جو نالو ڏنو ويو آهي ۽ ان تي گهڻ ماڙ عمارتن جي اڏاوتن جي اجازت ڏني وئي آهي. روڊ جي ڀرسان ڀرسان کان رهائشي گهر وزارت تعميرات، پي اي سي ايچ ايس ۽ محمد علي هائوسنگ سوسائٽي جي معرفت وفاقي حڪومت جي ملڪيت آهن، جيڪي هن اراضيءَ جا لائسنس رکندڙ آهن، پر ان جي باوجود ڪوآپريٽو سوسائٽين کي ان فيصلي سازيءَ جي عمل

باقي صفحي 19 تي

مناسب طريقو

عمارتن جو وڪرو

1- ڪوبه بلڊر لاڳاپيل اٿارٽيءَ کان تحريري اجازت حاصل ڪرڻ کان پهريائين ڪنهن عمارت جي فروخت جي لاءِ ڪنهن به ٻڌڻ ۽ ڏسڻ واري ذريعي سان تشهير نه ڪندو ۽ پنهنجي اشتهار ۾ عمارت جي باري ۾ اهي سمورا تفصيل فراهم ڪندو، جيڪي مقرر ڪيا ويندا.

2- اٿارٽي جي طرف کان ذيلي شق نمبر-1 جي تحت جيڪا منظوري ڏني ويندي، ان کي بلڊر جي دفتر ۾ يا عمارت جي سائيٽ تي نمايان طور لڳايو ويندو

3- بلڊر ان بلڊنگ ۾ ڏنل رهائشي يونٽن جي تعداد کان وڌيڪ تعداد ۾ ذيلي شق-1 جي تحت اشتهار جي جواب ۾ حاصل ٿيڻ وارين درخواستن کي نه ئي قبول ڪندو ۽ نه ئي رجسٽرڊ ڪندو

4- اشتهار جي ڪري درخواست ملڻ جي صورت ۾ بلڊر ۽ درخواست ڏيندڙ جي وچ ۾ عمارت جي تعمير ۽ منتقلي جي باري ۾ هڪ معاهدو ٿيندو ۽ ان معاهدي ۾ خاص طور تي، ان تاريخ جو تعين ٿيندو، جڏهن تعمير مڪمل ٿيندي ۽ عمارت جو قبضو ڏنو ويندو ۽ اها تاريخ پڻ جنهن تي سموري رقم ادا ڪئي ويندي.

سيل ٿيل عمارتن جي تفتيش

’شهري‘ جو موقف

قاضي فائز عيسيٰ سيل ٿيل عمارتن جي بحران متعلق مسئلن ۽ موجوده صورتحال جي خاتمي جي باري ۾ ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽيءَ جي هاٺوڪين ڪوششن جي يقين لائق هئڻ جي باري ۾ تفصيلي طور خيالن جو اظهار ڪيو آهي.

عظيم تر ڪراچي شهر جي شهرين جي پٺيءَ ۾ هڪ ڀيرو وري خنجر ٽنبيو ويو آهي، جنهن جي رپورٽ ’شهري‘ بهتر ماحول لاءِ ڪي پنهنجن ذريعن کان ملي آهي. جيڪا ’آباد‘ جي ميمبرن جي سيل ٿيل پراجيڪٽن جي باري ۾ تحقيقات جي لاءِ قائم ٿيل ڪميٽيءَ مرتب ڪئي آهي. (جڏهن ته ان رپورٽ جي نقل ڪاپي ’شهري‘ کي ڏيڻ لاءِ درخواست ڪئي وئي ته ڪمشنر ڪراچي يا ڊائريڪٽر جنرل ڪي ڊي اي جي طرفان ان جو ڪوبه جواب نه ڏنو ويو) ان ڪميٽيءَ جي تشڪيل، ان جو طريقهءِ ڪار ۽ ان جون سفارشون اعتراض جوڳيون آهن.

تشڪيل/ جوڙجڪ

هيءَ ڪميٽي ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽيءَ جي ٻن ملازمن تي ٻڌل آهي. اٿارٽي اڏاوتي قانونن تي عمل ڪرائڻ جي لاءِ ذميوار آهي، پر اها پنهنجين قانوني ذميوارين پورين ڪرڻ ۾ ناڪام رهي آهي. جنهن جو سبب غفلت، لاپرواهي يا شعوري طور تي نتائڻ يا ٻئي ڳالهيون آهن. ڪميٽي جا باقي ميمبر ايسوسي ايشن آف بلڊرز اينڊ ڊيولپرز جا ميمبر آهن. ايسوسيئيشن جي ميمبرن خلاف تحقيقات ٿي رهي آهي، ان ڪري ظاهر آهي ته اهي ڪميٽيءَ جي ڪارروائيءَ تي اثرانداز ٿيندا. جيڪڏهن ڪميٽيءَ ۾ ايسوسي ايشن جو هڪ نمائندو شامل هجي ها ته اعتراض نه ٿئي ها، پر وڏي تعداد ۾ ’آباد‘ جي ميمبرن جي ڪاميٽيءَ ۾ شموليت سان ڪميٽيءَ مان انصاف جي توقع رکڻ اجائي آهي. اهڙي ڪميٽيءَ جي تشڪيل مان ئي اعتماد ختم ٿي چڪو آهي ۽ هر شهري ان سلسلي ۾ سوال ڪرڻ ۾ حق بجانب آهي ته:

* ڪميٽيءَ ۾ معاملن جي ڄاڻ رکندڙ شهرين کي ڇو نه شامل ڪيو ويو؟
* غير سرڪاري تنظيمن جي نمائندن کي ميمبر جي حيثيت ۾ شامل ٿيڻ جي دعوت ڇو نه ڏني وئي؟
* ڪميٽي صرف دلچسپي رکندڙ پارٽين تي ٻڌل هئڻ ڪري، ان جي رپورٽ يا سفارش اعتبار جي لائق نه رهي آهي.

ڪميٽيءَ جو طريقهءِ ڪار

ڪميٽيءَ انتهائي ڳجهي نموني ڪم ڪيو، دلچسپي رکندڙ پارٽين يا لاڳاپيل شهرين کي پنهنجي راءِ ڏيڻ لاءِ ڪوبه پبلڪ نوٽيس نه ڏنو ويو. نه ئي خودمختيار ماهرن، پيشه ور تنظيمن يا ماحولياتي غيرسرڪاري تنظيمن کي پنهنجي ماهراڻي راءِ ڏيڻ لاءِ دعوت ڏني وئي. رپورٽ ۾ جنهن اڪيلي راءِ جو ذڪر ڪيو ويو آهي، اها ’آباد‘ جي هئي. (ڪميٽيءَ جا پنجن مان ٽي ميمبر ’آباد‘ جا ميمبر آهن). رپورٽ ۾ ان ڳالهه جو ڪوبه ذڪر نه آهي ته، ڪميٽيءَ جا اجلاس ڪڏهن، ڪيترا دفعا ۽ ڪٿي ٿيا. ذڪر ڪيل رپورٽ ۾ ان ڳالهه جو به ذڪر نه آهي ته ان سلسلي ۾ ڪنهن اڳوڻي رپورٽ تي به غور ڪيو ويو، قانونن جو جائزو ورتو ويو يا ماهرن کان مشورو ورتو ويو.

ڪميٽيءَ جون سفارشون

ڪميٽيءَ معاملن جو باقاعده ۽ مناسب طور تي تجزيو ڪرڻ کان سواءِ پنهنجو هي فيصلو صادر ڪيو ته:

”خلاف ورزي جي انهن معاملن کي هڪ اهڙو ڪم سمجهيو وڃي، جيڪو ٻهريائين ٿي چڪو آهي ۽ ان سلسلي ۾ بهترين رستو اهو آهي ته ڪي ڊي اي جي گورننگ باڊي پنهنجي قرارداد نمبر 1993/879ع ۾ جيڪي اضافي فيون ۽ ٻيون رهتون مقرر ڪيون آهن، انهن جي ادائگي کان پوءِ انهن معاملن کي قاعدن جي مطابق قرار ڏنو وڃي.“

”جيڪڏهن انهن علائقن کي باقاعده ڪرڻ جي تجويز منظور ڪئي وڃي ته ان جي لاءِ سنڌ بلڊنگ ڪنٽرول آرڊيننس جي شق 19 (1-الف) ۾ ضروري ترميم ڪرڻ جي ضرورت پوندي.“

جيڪڏهن ذڪر ڪيل ڪميٽيءَ جي سفارش تي ڪهڙي ( ) طرح عمل ڪيو ويو ته ان سان شهرين جا حق بريءَ طرح متاثر ٿيندا.

(1) ان سان هي اصول ثابت ٿيندو ته جرم ڪرڻ وارو فائدي ۾ رهندو آهي.

(2) ان سان ماڻهن کي هيءَ هُشي ملندي ته اهي قانون جي پابندي نه ڪن، ڇو ته قانون جي خلاف ورزي ڪرڻ کان پوءِ هي دليل ڏئي سگهجي ٿو ته اهو ڪم ته ٿي چڪو آهي.

(3) ان سان غيرقانوني مسئلا ۽ پيچيدگيون پيدا ٿينديون. مثلاً مستقبل ۾ جيڪڏهن ٻيا ماڻهو اڏاوتي قانون جي خلاف ورزي ڪن ۽ انهن کي باقاعده Regular نه ڪيو ويو ته هيءَ دعويٰ ڪري سگهن ٿا ته انهن جي خلاف انتقامي ڪارروائي ٿي آهي يا انهن سان امتياز روا رکيو ويو آهي. ڊپارٽمينٽل طريقهءِ ڪار کي هڪ طرفي طور تي پنهنجي مرضيءَ سان نه ٿو بدلائي سگهجي ۽ اهو به قانون ٽوڙيندڙن جي سهوليت جي خاطر.

(4) ڪميٽيءَ اهو تسليم ڪيو ته ريگيولرائيزيشن جي لاءِ قانون جي شق 19 (1- الف) ۾ ترميم ڪرڻي پوندي، ان ڪري ڪميٽيءَ جي سفارش تي عمل ڪرڻ جي لاءِ قانون ۾ تبديليءَ جي ضرورت پوندي. اهڙي سفارش ڪري ڪميٽيءَ پنهنجي اختيار جي حدن کي اورانگهيو آهي. ڪميٽيءَ مان هيءَ توقع ڪئي وئي هئي ته اها موجوده قانونن جي دائري ۾ رهندي پنهنجون سفارشون ڪندي. ڪميٽي مان هيءَ توقع هرگز نه ڪئي وئي هئي ته اها چند بلڊرن کي فائدو پهچائڻ لاءِ قانون تبديل ڪرڻ جو مشورو ڏيندي. جيڪڏهن مقننه ڪميٽيءَ جي سفارش تي عمل ڪندي ته سخت نڪته چيني ٿيندي ۽ مڪر ۽ فريب جو الزام لڳندو.

ڪميٽيءَ تي تبصرو

ڪميٽي نه صرف انهن بلڊرز جي حمايت ڪئي، جيڪي قانون ٽوڙين ٿا پر ان کان به هڪ قدم اڳتي وڌي انهن جي مڪمل حمايت ڪئي. ان سلسلي ۾ رپورٽ جو هيٺيون ٽڪرو شهرين جي لاءِ اشارو آهي.

”هي تجويز ڪيو وڃي ٿو ته

انهن معاملن جو فيصلو انهن خدمتن کي نظر ۾ رکندي ڪيو وڃي جيڪي 'آباد' جا ميمبر بي گهر ماڻهن کي پناهه جي لاءِ جڳهه ڏيڻ جي سلسلي ۾ سرانجام ڏئي ڪري رهيا آهن."

هيءَ ڳالهه سمجهه ۾ اچڻ جوڳي آهي ته ڪميٽيءَ ۾ 'آباد' جا ميمبر ته اهو بيان ڏيئي سگهن ٿا پر حيرت جوڳي ڳالهه هيءَ آهي ته ڪي بي سي اي جو ڪنٽرولر ۽ ڊپٽي ڪنٽرولر به ان جي توثيق ڪري رهيا آهن. 'آباد' جا ميمبر هن دنيا جا 'ايڌي' ڪونه آهن، جو اهي خلق جي خدمت ڪري رهيا هجن، پر اهي پنهنجي ڪاروبار مان نفعو حاصل ڪرڻ جي توقع رکن ٿا. هڪ بلڊر عام طور تي گرائونڊ فلور جي تعمير سان ئي زمين تي ڪيل سرمائي ڪاري واپس ڪڍي وٺي ٿو ۽ هر اضافي منزل جي اڏاوت سان ان کي 50 سيڪڙو کان وڌيڪ نفعو ٿئي ٿو. جڏهن ايڏي وڏي نفعي جو سوال هجي ته پوءِ بدعنوانين جو ڪهڙو ڳڻتو؟ پوءِ ان معاملي ۾ سياستدانن ۽ بدعنوان ڪي بي سي اي جي عملدارن جون خدمتون حاصل ڪيون وڃن ٿيون ته جيئن عمارت وڌ کان وڌ بلند ٿي سگهي ۽ ڪليل جڳهن جي قانونن کي پائمال ڪري سگهجي. ان صورتحال ۾ جڏهن ڪي بي سي اي تي عوام جو دٻاءُ وڌندو آهي ته ڪارروائي ڪئي وڃي ته پوءِ ريگيولرائيزيشن جي تجويز ڏني ويندي آهي.

هيءَ نام نهاد ريگيولرائيزيشن قانون ۽ نظم ۽ ضبط جي اصولن تي قائم معاشري جي تصور جي قطعاً ابتڙ آهي. جيڪڏهن ريگيولرائيزيشن کي ئي واحد حل تسليم ڪيو وڃي ته پوءِ سمورن اڏاوتي قانونن ۽ ريگيوليٽري ادارن کي ختم ڪيو وڃي ۽ هر قسم جي اڏاوتي سرگرمين جي لاءِ صرف 'ريگيولرائيزيشن فِي' جي هڪ اسڪيم برقرار رکي وڃي.

ان اسڪيم جو مقولو هي هجڻ گهرجي ته، "اڏاوت ڪندا وڃو ۽ ادائگي به ڪندا وڃو." پر هيءَ ڳالهه يقيني آهي ته ڪي بي سي اي اهڙي سفارش هرگز نه ڪندي ۽ نه ئي پارليامينٽ ان جي حمايت ڪندي، ڇو ته ان جي نتيجي ۾ بدعنوان بلڊنگ اٿارٽيز ۽ سياستدانن جي هٿان امتيازي اختيار ڦرجي ويندا ۽ جيڪا شيءِ قانوني طور خريد ڪري سگهجي ٿي، ان لاءِ رشوت ڏني نه ٿي سگهجي.

آئيندي جي راهه

هڪ سال کان وڌيڪ وقت گذري ويو آهي، جو ان ڪميٽيءَ اها رپورٽ پيش ڪئي هئي، جيڪا ان وقت جي ايڊمنسٽريٽر ڪي ايم سي فهيم الزمان سنڌ بلڊنگ ڪنٽرول آرڊيننس 1979ع ۾ ترميمون تجويز ڪرڻ لاءِ قائم ڪئي هئي. هيءَ ڪميٽي هيٺين پيشه ور ماهرن تي مشتمل هئي.

جناب نعيم الرحمان بار آئٽ لاءَ، جناب عارف حسن آرڪيٽيڪٽ، جناب رئوف اختر فاروقي ان وقت چيف ڪنٽرول بلڊنگ ڪي بي سي اي، ڪي ڊي اي جو نمائندو جناب مخدوم علي خان بئريسٽر ائٽ لا، قاضي فائز عيسيٰ بئريسٽر ائٽ لا، پروفيسر محمد نعمان، ايڊمنسٽريٽر جي فني مشير جي حيثيت سان ڪميٽيءَ جي اجلاسن ۾ شرڪت ڪندا رهيا.

ڪميٽيءَ ٽن مهينن جي عرصي ۾ ڪيترائي اجلاس ڪيا ۽ ترميمون تجويز ڪيون، جن کي سمورن ميمبرن متفقه طور تي قبوليو هو. هي معلوم نه ٿي سگهيو آهي ته هڪ سال گذرڻ کان پوءِ به حڪومت انهن سفارشن

ڪميٽيءَ انتهائي ڳجهي نموني ڪم ڪيو، دلچسپي رکندڙ پارٽين يا لاڳاپيل شهرين کي پنهنجي راءِ ڏيڻ لاءِ ڪوبه پبلڪ نوٽيس نه ڏنو ويو. نه ئي خودمختيار ماهرن، پيشه ور تنظيمن يا ماحولياتي غيرسرڪاري تنظيمن کي پنهنجي ماهراڻي راءِ ڏيڻ لاءِ دعوت ڏني وئي

جي سلسلي ۾ ڪابه ڪارروائي ڇو نه ڪئي. جيڪڏهن اهي ترميمون تجويز مطابق عمل ۾ آنديون وڃن ها ته اهڙن ڪيترن ئي مسئلن کان بچي سگهجي ها، جيڪي اڄ اڏو آهن. تجويز ڪيل ترميمن ۾ هي سفارشون شامل هيون.

(1) ڪي بي سي اي جي ڪارڪردگيءَ جي نگرانيءَ لاءِ هڪ مستقل ڪميٽي قائم ڪئي وڃي ۽ ان ڳالهه کي يقيني بڻايو وڃي ته ڪميٽي سياسي دٻاءَ کان آزاد هجي ۽ خالص پيشه ورانه انداز ۾ ڪم ڪري، ان ڪري هي تجويز ڪيو ويو ته ڪميٽيءَ جي ستن ميمبرن مان هڪ وڪيل، هڪ آرڪيٽيڪٽ، هڪ ٽائون پلانر ۽ هڪ انجنيئر شامل هجن ۽ انهن جو مدو ٽي سال مقرر ڪيل هجي.

(2) ان ڳالهه کي يقيني بڻايو وڃي ته عوام کي جڳهيءَ طرح خبر هجي ته بلڊر کي عمارت جي تعمير جي اجازت ڏني وئي آهي ته جيئن بي خبر شهري پنهنجي رقم غيرمجاز منصوبن ۾ نه ٻوڙين.

هي به تجويز ڪيو ويو ته:....

"هر ڊيولپر ۽ بلڊر پنهنجي اڏاوتي سائيٽ تي هڪ سائن بورڊ لڳائيندو، جنهن تي ان اٿارٽيءَ جو نالو لڳائيندو، جنهن ان منصوبي جي اجازت ڏني آهي. اتي اهو منظور ٿيل پلان به هوندو، جنهن تي سائيٽ جي مالڪ، ڊيولپر، بلڊر، آرڪيٽيڪٽ ۽ لاڳاپيل انجنيئر جا نالا ۽ ائڊريس لکيل هوندا. انهن شرطن جي پورائي جي ناڪامي جي صورت ۾ هي سمجهيو ويندو ته پلاٽ تي اڏاوت لاڳاپيل اٿارٽي جي منظوريءَ کان سواءِ ڪئي پئي وڃي ۽ ان تي لاڳاپيل اٿارٽي طرفان مناسب ڪارروائي ڪئي ويندي."

(3) عوام کي وڌيڪ تحفظ ڏيڻ ۽ غيرقانوني عمارتن ۾ ٺڳ پارٽي جو مفاد پيدا ڪرڻ جي روڪٿام لاءِ هي تجويز ڪيو ويو ته.....

"هِين نافذ ٿيل قانونن کان قطع نظر رجسٽريشن ايڪٽ 1908ع جي تحت ڪنهن به قسم جي عمارت جي وڪري ۽ ليز جي رجسٽريشن ان وقت تائين ناقابل عمل نه هوندي، جيستائين ان عمارت جي لاءِ لاڳاپيل اٿارٽي جي طرفان جاري ڪيل تڪميل جو سرٽيفڪيٽ ذميوار رجسٽريشن آفيس کي نه ڏيکاريو وڃي ۽ ان جي هڪ نقل ڪاپي وڪري يا ليز جي دستاويز سان گڏ شامل نه ڪئي وڃي."

(4) عوام کي ڌوڪي ڏيڻ کان وڌيڪ محفوظ رکڻ جي لاءِ هي تجويز ڪيو ويو ته...

"ڊيولپر يا بلڊر اٿارٽي وٽ پراجيڪٽ جي ماليت جي 2 سيڪڙو جي برابر رقم جمع ڪرائيندو ته جيئن ان رقم مان الاٽي يا منتقلي ڪرائڻ واري جي دعويٰ جي ادائيگي ٿي سگهي. جيڪڏهن ڪابه دعويٰ هجي ته ان جي ادائيگي کان پوءِ اٿارٽي باقي رقم جيڪا گورنمينٽ سيڪيورٽيز ۾ هڻي وئي هئي، ٻارنهن مهينن جي اندر منافعي يا مارڪ اپ سان بلڊر کي موٽائي ڏيندي."

(5) ان ڳالهه جي ضمانت لاءِ ته اٿارٽيءَ جي ملازمن تي ڪنهن به قسم جو سياسي يا ڪوبه دٻاءُ نه وڌو ويندو ۽ ديانتدار ملازمن جي حوصله افزائي ۽ بدعنوان ۽ نااهل ماڻهن جي حوصله شڪني جي لاءِ سنڌ بلڊنگ ڪنٽرول آرڊيننس ۾ مڪمل تحفظ جي هيٺين شق جو واڌارو ڪيو ويندو.

"اٿارٽي جي ڪنهن به آفيسر جي طرفان بدديانتي يا بدعنواني جي صورت ۾ ڪميٽي کي شڪايت ڪئي ويندي، جيڪا مناسب تحقيقات کان پوءِ حڪومت کي سفارش ڪندي ته ان آفيسر کي برطرف يا معطل ڪيو وڃي، ڏنڊ وڌو وڃي يا وارننگ ڏني وڃي ۽ ان کي ان آفيسر جي ساليانې خفيه رپورٽ ۾ شامل ڪيو وڃي.

وضاحت

'بدعنواني' جي اصطلاح مان مراد ڪنهن سرڪاري ملازم يا اٿارٽيءَ جي ڪنهن آفيسر جي طرف کان آرڊيننس يا قاعدن ۽ ضابطن جي ڀڃڪڙي آهي.

سنڌ بلڊنگ ڪنٽرول آرڊيننس جي وڌيڪ اصلاح ۽ انکي وڌيڪ مؤثر بڻائڻ جي لاءِ ان ۾ وڌيڪ واڌارن ۽ اصلاحن جي تجويز پيش ڪئي وئي. انهن ترميمن تي هڪ نظر وجهڻ سان ئي اهو اندازو ٿي ويندو ته جيڪڏهن اهي اصلاحات نافذ ڪيا وڃن ها ته ان صورتحال کان آسانيءَ سان بچي سگهجي پيو. جيڪا هاڻي سامهون آهي. اهڙن پيشه ور فردن جن جو ڪوبه مفاد نه آهي، ٽن اڏاوتي قانونن کي بهتر بڻائڻ جي لاءِ رضاڪارانه طور هي تفصيلي تجويزون پيش ڪيون آهن ۽ حڪومت جي سهوليت ۽ وقت بچائڻ جي لاءِ قاعدن جو مسودو به پيش ڪيو آهي، جنهن کي مقننه منظور ڪري عمل ۾ آڻي سگهي ٿي، پر اڃا تائين ته پاڻنجي ته اهو سڀ ڪجهه زبان تي رهيو آهي. اهڙين حالتن ۾ واقعي هي سوال ڪري سگهجي ٿو ته جڏهن صورتحال جي سڌاري لاءِ نيون تجويزون پيش ڪيون وينديون آهن ته پوءِ انهن تي عمل ڇو ڪونه ڪيو ويندو آهي؟

(قاضي فائز عيسيٰ 'شهري' جو چيئرپرسن ۽ قانوني سب ڪميٽي جو ميمبر آهي)

ڪارو پاڻي زرعي مقصدن لاءِ استعمال ڪري سگهجي ٿو

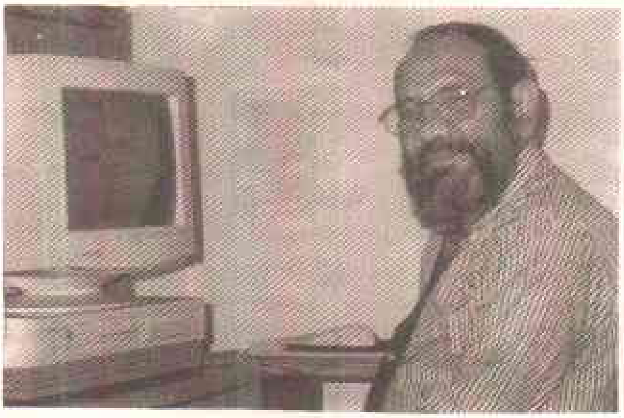

ڊاڪٽر رفيق احمد جيڪو هن وقت ڪراچي يونيورسٽيءَ جي حياتيات (Biology) جي شعبي ۾ بايوسيلائين پروجيڪٽ جي پرنسپل انويسٽيگيٽر جي طور تي ڪم ڪري رهيو آهي، خود پنهنجي ذات ۾ هڪ اداري جي حيثيت رکي ٿو. ڊاڪٽر رفيق احمد آمريڪا جي مشهور اوهايو اسٽيٽ يونيورسٽي مان پلانٽ فزيالوجي جي شعبي ۾ پي ايڇ ڊي ڪئي آهي. هو وارياسن بيابانن ۽ سامونڊي ريگزارن ۾ زراعت ۽ ٻيلا پوکڻ جي لاءِ زير زمين ڪاري پاڻيءَ جي استعمال ۾ خاص مهارت رکي ٿو. ’شهري‘ سان ڊاڪٽر رفيق احمد جي ڳالهه ٻولهه

سوال: اسان کي پنهنجي بايوسيلائين پراجيڪٽ جي باري ۾ ٻڌايو ته اهو ڪڏهن ۽ ڇو شروع ٿيو؟

جواب: هڪ وقت اهڙو به هو، جڏهن هي سمجهيو ويندو هو ته ڪارو پاڻي زراعت جي لاءِ موزون نه آهي، پر پوءِ بعد جي تحقيق جي نتيجي ۾ هي ثابت ٿيو ته ڪجهه قسمن جا ٻوٽا، وڻ ۽ جهاڙيون لوڻ برداشت ڪري سگهن ٿا ۽ انهن کي وارياسن صحرائن ۽ ورياسن سامونڊي علائقن ۾ آسانيءَ سان پوکي سگهجي ٿو. ڄيڪو، ڪيڪر، نم، سوڊان ٽيڪ، وارياسو پاڻين ۽ چقندر ان جا چند مثال آهن.

صحرائي ۽ نيم صحرائي خطن ۾ اهڙي زراعت کي وڌائڻ جي ضرورت آهي. پاڪستان ۾ بيابانن جو وڌڻ ۽ جهنگلن جي واڍيءَ جو عمل تيزي سان جاري آهي، ان ڪري ان ڳالهه جي ضرورت محسوس ڪئي ٿي وڃي ته بايوسيلائين زراعت جي طريقي تي تحقيق ڪئي وڃي. 1970ع ۾ ڪراچي يونيورسٽيءَ ۾ هي انسٽيٽيوٽ قائم ڪيو ويو.

سوال: ڇا توهان پاڪستان ۾ ڪو فيلڊ پراجيڪٽ شروع ڪيو آهي؟

جواب: هائو، اسان سجاول ۾ لوڻ برداشت ڪندڙ چَرَڻ جي لائق ٿڌين ٻوٽن جو منصوبو شروع ڪيو آهي. تقريباً ڏهه ايڪڙ زمين تي سونمياڻي ۾ به اهڙا ٻوٽا لڳايا ويا آهن، جنهن کان پوءِ ان علائقي ۾ جانورن پالڻ جي صنعت شروع ڪئي وئي. بلوچستان جي ٻيلن واري ڪاني پسني جي علائقي ۾ ڪيڪر پوکڻ جو منصوبو وڏي ڪاميابي سان مڪمل ڪيو آهي.

سوال: توهان ڪيڪر جي باري ۾ گهڻي تحقيقات ڪئي آهي. ان قسم جي زراعت جا ڪهڙا اقتصادي ۽ ماحولياتي فائدا آهن؟

سوال: دنيا ۾ ڪيڪر جا 20 مختلف قسم موجود آهن. اسان پنهنجي تحقيقي مرڪز ۾ انهن مان تقريباً اٺن قسمن کي ترقي ڏياري آهي. ڪيڪر مان ڪيترائي فائدا حاصل ڪري سگهجن ٿا. ان کي ٻارڻ جي ڪاٺيءَ طور، جانورن جي چاري طور ۽ زرعي مقصدن لاءِ استعمال ڪري سگهجي ٿو. غذائي مصنوعات مثلاً: ميوا ۽ ماکي حاصل ڪري سگهجن ٿا. برازيل ۾ ڪيڪر جي ٻج مان ڪافي (Coffee) ٺاهي ٿي وڃي، ڪڙتر حاصل ڪيو ٿو وڃي، ڪيڪر جي ڪاٺي تعميراتي مقصدن لاءِ پڻ استعمال ٿئي ٿي. جنهن مان ننڍيون ننڍيون جهوپڙيون ۽ حفاظتي ڪنڌي ٺاهي سگهجن ٿيون.

هي سمورا فائدا وڏي سولائيءَ سان سڌاسنوان حاصل ڪري سگهجن ٿا ۽ انهن کي استعمال ڪري، معاشي فائدن جي ذريعي عوام جي معيار زندگي کي بهتر بڻائي سگهجي ٿو. ان سان گڏوگڏ ان ۾ زمين جي حفاظت، زمين جي سطح جي مضبوطي ۽ علائقي جي سونهن ۾ واڌارو پڻ شامل آهي.

سوال: ڇا دنيا جي ٻين علائقن ۾ ان سلسلي ۾ ڪاميابيءَ جا ڪجهه مثال موجود آهن؟

جواب: بيشڪ، آسٽريليا ۾ چرڻ جي لائق لوڻيائيون جهاڙيون پوکيون وڃن ٿيون. آسٽريليا ۾ رڍن ۽ ٻڪرين جا وڏا وڏا فارم صرف ان قسم جي زراعت جي ڪري ئي قائم آهن. هالينڊ ۾ زمين جي کوٽ جي ڪري سمنڊ کي هٽائي وارياسن سامونڊي ڪنارن تي چقندر پوکيو وڃي ٿو ۽ ان تي جانور پاليا وڃن ٿا. ڪجهه ٻين ملڪن مثلاً: ڏکڻ آمريڪا، ميڪسيڪو، ڏکڻ آمريڪا جي گڏيل رياستن، مصر ۽ اسرائيل وغيره ۾ بايوسيلائين زراعت مان ڀرپور فائدو ورتو پيو وڃي.

سوال: ڇا اسان اهڙي زراعتي طريقي کي ٿر ۾ استعمال ڪري نه ٿا سگهون؟

جواب: يقيناً، ڪري سگهون ٿا ۽ اسان کي ڪرڻ گهرجي. سڀ کان پهريائين ته مان هي چوندس ته ٿر حقيقت ۾ ريگستان نه آهي، ان معنيٰ ۾ جنهن ۾ اسين چوندا آهيون ته، ٿر ريگستان آهي. ٿر ۾ ڪيترين ئي جڳهن تي آبادي ۽ سرسبزي آهي. جڏهن ته ريگستان ۾ اوهان ميلن تائين هلندا وڃو ته توهان کي ڪٿي زندگي نظر نه ايندي، ان ڪري توهان اهڙي زراعت جي طريقي مان آسانيءَ سان فائدو وٺي سگهون ٿا. مان ذاتي طور تي ان سلسلي ۾ پنهنجون خدمتون ڏيڻ لاءِ تيار آهيان. پر اهڙن ڏکي وقت وارن منصوبن لاءِ مالي مدد جي ضرورت آهي. سفر ۽ رهائش جون سهوليتون ڏيڻيون پونديون. اسان کي اهڙن ماڻهن جي ضرورت پوندي، جيڪي صاحب نظر هجن.

سوال: توهان جي تحقيق سان ڪراچيءَ جهڙي شهري مرڪز کي ڪهڙو فائدو پهچي سگهي ٿو؟

جواب: ڪراچيءَ ۾ ڪيترائي پارڪ ۽ ڪليل جڳهون وڻن کان خالي آهن،

جنهن جو هڪ سبب پاڻيءَ جي کوٽ آهي. انهن پارڪن کي ڊرپ ڪلچر ٽيڪنالوجي جهڙن پاڻي جي بچت جي طريقن ۽ زمين اندر پاڻيءَ جي ذخيرن کي استعمال ۾ آڻي نئين زندگي بخشي سگهجي ٿي. ان سلسلي ۾ اسان جي مهارت ۽ تحقيق وڏي مدد ڏيئي سگهي ٿي. ڪراچيءَ جي سامونڊي ڪنارن وارن ٻيلن جي تباهيءَ جي باري ۾ وڏيون وڏيون ڳالهيون ڪيون وڃن ٿيون. ان تباهيءَ جو هڪ سبب هي به آهي ته مقامي دلدلي ٻيلا چاري طور استعمال ڪيا وڃن ٿا. چاڪاڻ ته ٻيو ڪو به متبادل ذريعو موجود ڪونه آهي. جيڪڏهن اسان سامونڊي ڪناري جي ڪجھ مفاصلي تي ڪيڪر پوکيون ته انهن ڳوٺاڻن کي ٻارڻ ۽ چاري جو هڪ بهتر متبادل ذريعو ملي پوندو. اهڙي زراعت کي ترقي ڏياري اسان ڪراچيءَ ۾ به جانورن پالڻ جي صنعت شروع ڪري سگهون ٿا.

سوال: ڪراچيءَ ۾ سيوريج جو ري سائيڪل ڪيل پاڻي به آب پاشيءَ جي مقصدن لاءِ استعمال ڪيو ويو وڃي، ڇا هي طريقو صحيح آهي؟

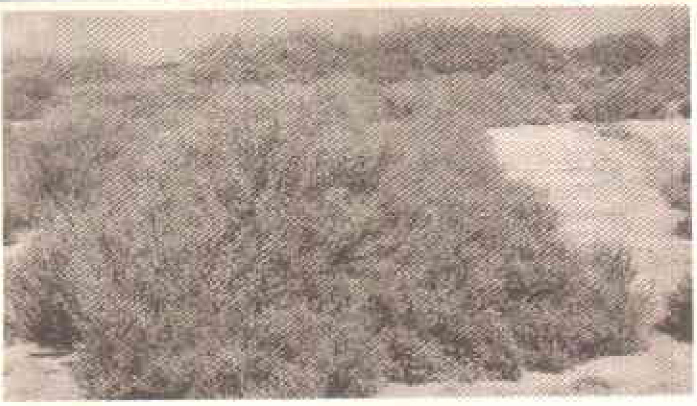

جانورن جي چاري لاءِ سجاول ۾ پوکيل لوڻياري گاهه

سجاول ۾ لوڻ برداشت ڪندڙ چرڻ جي لائق ننڍن ٻوٽن جو منصوبو شروع ڪيو آهي. تقريباً ڏهه ايڪڙ زمين تي سونمياڻي ۾ به اهڙا ٻوٽا لڳايا ويا آهن.

جواب: هائو! پر جيڪڏهن مناسب طريقي سان ان پاڻيءَ جو ٽريٽمينٽ ڪيو ويو هجي. خليج جي علائقن ۾ هي طريقو تمام گهڻو عام آهي ۽ ان مان تمام گهڻا بهتر نتيجا نڪري رهيا آهن.

سوال: اسان جي ملڪ ۾ ان قسم جي زراعت وڌائڻ لاءِ ڪهڙا قدم کنيا وڃن؟

جواب: جيئن مان پهريائين عرض ڪيو ته اسان کي اهڙن ماڻهن جي ضرورت آهي، جيڪي ان سلسلي ۾ تحقيق ۽ ترقيءَ جي منصوبن تي سرمائيڪاري ڪن. جيڪڏهن سرمايو موجود به هجي، تڏهن به هيءَ سرمائيڪاري ڏگهي عرصي واري هوندي. ان لاءِ افرادي قوت موجود آهي، پر ان جي امداد ۽ حوصلہ افزائيءَ جي ضرورت آهي.

'شهري' جي ميمبرشپ

1997ع جي لاءِ 'شهري' جي ميمبرشپ ننڍن سر ڪرائڻ نه وساريو. 'شهري' ۾ شامل ٿيو ۽ شهريءَ جي طور تي هن شهر کي صاف ڪرڻ، صحت بخش ۽ ماحول دوست مقام بڻائڻ جي لاءِ مدد ڪريو.

هڪ بهترين ماحول جي تخليق لاءِ 'شهري' ۾ شموليت اختيار ڪريو

جيڪڏهن توهان 'شهري' ۾ شامل ٿيڻ چاهيو ٿا ته هي ڪوپن ڀري، هيٺين ائڊريس تي موڪليو.

'شهري' بهتر ماحول لاءِ
206 جي- بلاڪ-2 پي اي سي ايچ ايس ڪراچي
75400 پاڪستان، فون/ فيڪس 4530646

نالو ________

ٽيليفون (گهر) ________ ٽيليفون (آفيس) ________

ائڊريس ________

ڏنڦو ________

(مهرباني ڪري فارم انگريزيءَ ۾ ڀري موڪليو وڃي)

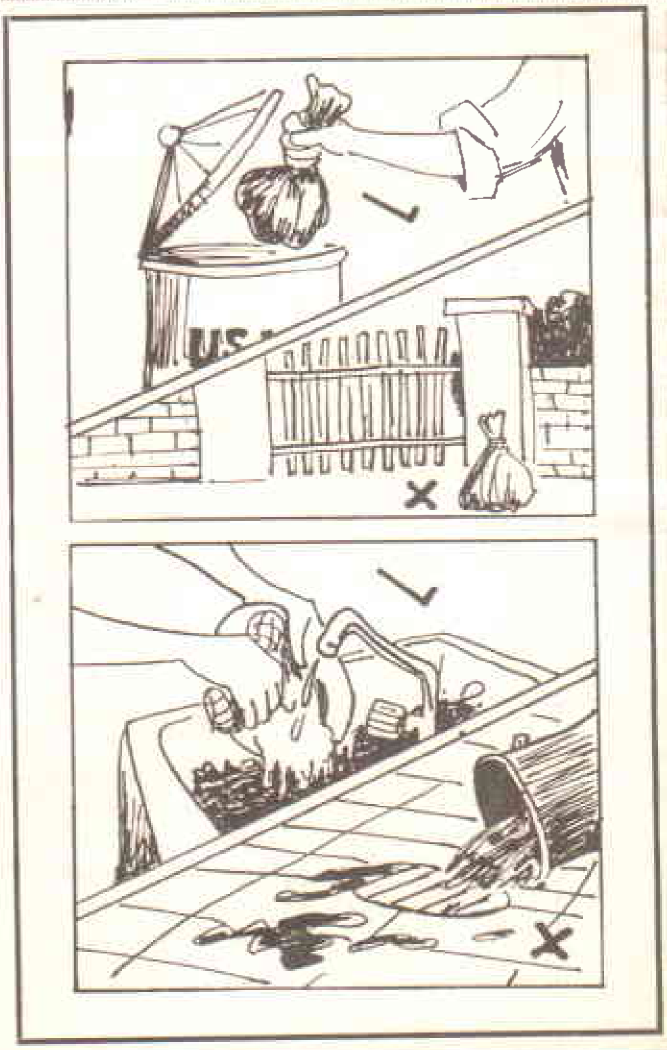

’شهري‘ خصوصي رپورٽ

سنڌ جا مَنگهه

حيدرآباد ۽ اندرونِ سنڌ جي گهرن کي هوادار ۽ روشن رکڻ لاءِ ’منگهه‘ تعمير ڪيا وڃن ٿا. هي منفرد طريقو گذريل ٻن سؤ سالن کان وڏي ڪاميابيءَ سان رائج آهي.

ترقي يافته دنيا ۾ عمارتن ۽ رهائشي منصوبن ۾ توانائيءَ جي بچت لاءِ نت نوان طريقا استعمال ڪيا پيا وڃن. توانائي جي مؤثر ۽ باڪفايت استعمال لاءِ گهرن جا نت نوان ڊزائين متعارف ڪرايا پيا وڃن. ان جي ضرورت ان ڪري پيش آئي آهي ته اسان کي هي احساس ٿي ويو آهي ته اسان پنهنجي توانائي جي محدود وسيلن کي تيزيءَ سان خرچ ڪري رهيا آهيون ۽ انهيءَ عمل سان اسان پنهنجي ماحول کي به آلوده ۽ گندو ڪري رهيا آهيون.

اسان جي خطي ۾ گذريل هڪ ٻه سؤ سالن کان گهرن کي هوادار ۽ روشن رکڻ جي لاءِ قدرتي هوا کي استعمال ڪرڻ جو هڪ منفرد طريقو وڏي ڪاميابيءَ

روايتي منگهه

سان هلندڙ آهي. حيدرآباد شهر ۽ اندرئين سنڌ ۾ گهرن کي هوادار بنائڻ ۽ روشن رکڻ لاءِ گهرن تي ’منگهه‘ تعمير ڪيا ويندا آهن. اهڙا ’منگهه‘ اڄ به پراڻن گهرن جي ڇتين تي ڏسي سگهجن ٿا.

’منگهه‘ جي تعمير هن ٽيڪنڪ تي ٿيندي هئي ته ڇت جي هڪ ڪنڊ جو تقريباً 3 × 3 چورس فوٽن جو حصو کليل ڇڏيو ويندو هو. ان جو اڌ حصو ديوار سان روڪيو ويندو هو. چورس شڪل جي سوراخ تي لوهه جي سيخن جو جار بنايو ويندو هو ته جيئن ڪابه وڏي شيءِ ڪمري ۾ نه ڪري. ان سوراخ جو ڍڪ انجيس سان جڙيل هوند هو ته جيئن گهر ۾ رهندڙ ان کي ضرورت مطابق کولي ۽ بند ڪري سگهن. اندرئين سنڌ جي انهن علائقن ۾ جيئن ته هڪ هوائي سرنگهه موجود هوندي آهي، ان ڪري اهي ’منگهه‘ هوا کي ڇڪڻ ۽ ان کي هيٺ ڪمرن ۾ پهچائڻ جو مؤثر ذريعو ثابت ٿين ٿا. ايئر ڪنڊيشنر ۽ بجليءَ جي پکن جي دؤر کان پهريائين سنڌ جي شديد گرم موسم ۾ گرميءَ کان بچاءَ جو هي واحد طريقو هو.

هاڻي نون گهرن جي ناهڻ ۾ ’منگهن‘ جو استعمال وڏي حد تائين گهٽجي رهيو آهي، ڇو ته هاڻي گهرن ۾ جديد سهوليتون فراهم ڪيون وڃن ٿيون. حيدرآباد جي هڪ شهريءَ جو چوڻ آهي ته، ”’منگهن‘ جي افاديت هاڻي ختم ٿي وئي آهي ۽ هاڻي اهي صرف ماضيءَ جا يادگار وڃي رهيا آهن.“ پر ان جو مقصد هرگز هي ڪونه آهي ته، ’منگهه‘ جديد ٽيڪنالوجي جي ترقيءَ جي ڪري بيڪار ٿي ويا آهن.

جيئن پهريائين ذڪر ڪيو ويو آهي ته ترقي يافته دنيا پنهنجيون ترجيحون تبديل ڪري رهي آهي ۽ توانائيءَ جي باڪفالت استعمال جي ماحول دوست طريقي کي اختيار ڪري رهي آهي، جنهن ۾ شمسي توانائي، هوائي توانائي ۽ ساموندي لهرن جي توانائي شامل آهن.

پاڪستان جهڙو گهٽ ترقي يافته ملڪ، جيڪو توانائيءَ جي بحران جو شڪار آهي، اُتي خاص طور تي ننڍن شهرن ۽ ڳوٺن ۾ اهڙن طريقن جي استعمال جي ايڊووڪيسي جي ضرورت آهي.

اسان کي اهڙين سرگرمين جي حوصله شڪني ڪرڻ بجاءِ حوصله افزائي ڪرڻ گهرجي ۽ ان جي فائدي جو شمار نه صرف مالي پر ماحول جي بچاءَ جي اعتبار کان به ڪرڻ گهرجي، ڇو ته اسان جو ماحول اڳ ۾ ئي گهڻي ماحولياتي آلودگيءَ جو شڪار آهي.

بلوچستان هاءِ ڪورٽ جو تاريخي فيصلو

قاضي فائز عيسيٰ

ڪڏهن ڪڏهن ني اهڙو عدالتي فيصلو ٿيندو آهي، جنهن جو اثر ڪنهن شهر جي هر رهواسيءَ جي معيارِ زندگيءَ تي پوندو آهي ۽ جنهن سان شهرين جي زندگين کي تحفظ ملندو آهي. بلوچستان هاءِ ڪورٽ کي هي اعزاز حاصل آهي تہ هاڻي ني انهيءَ هڪ تاريخي فيصلو ڏنو آهي.

ڊويزن بينچ جنهن بيگم سعيده قاضي عيسيٰ، قاضي عظمت عيسيٰ ۽ منهنجي طرف کان ڪوئيٽا ميونسپل ڪارپوريشن، ڪوئيٽا ڊيولپمينٽ اٿارٽي، حڪومت بلوچستان ۽ ٻين جي خلاف داخل ڪيل آئيني درخواست نمبر1995ع /125 تي پنهنجو تاريخ ساز فيصلو ڏنو آهي. اها عدالتي بينچ جسٽس اميرالملڪ مينگل ۽ جسٽس جاويد اقبال تي ٻڌل هئي.

هي بلوچستان هاءِ ڪورٽ ۾ داخل ٿيندڙ پنهنجي نوعيت جو پهريون مقدمو هيو، جنهن ۾ سرڪار کان هي مطالبو ڪيو ويو هو تہ اها شهر ۾ عمارتن جي اڏاوت متعلق پنهنجون ذميواريون پوريون ڪري. ان جو فيصلو ان اعتبار کان بہ اهم هيو ڇو تہ ان جو اطلاق نہ صرف ڪوئيٽا ۾ تعمير ٿيندڙ هر عمارت تي ٿئي ٿو، پر هر اهڙي عمارت تي بہ ٿئي ٿو، جيڪا آئينده تعمير ڪئي ويندي.

وادي ڪوئيٽا ان خطي ۾ واقع آهي، جڪو زلزلن جي لحاظ کان سرگرم آهي ۽ ماضيءَ ۾ اتي ڪيترائي تباه ڪن زلزلا اچي چڪا آهن، جن ۾ وڏو جاني ۽ مالي نقصان ٿي چڪو آهي ۽ مستقبل ۾ بہ سخت زلزلي اچڻ جو امڪان آهي. (ڪوئيٽا ماسٽر پلان- ص-194) ڪوئيٽا شهر مثالي هنڌ تي واقع نہ آهي. زلزلن جو خطرو واديءَ مٿان هميشہ لامارا ڏيئي رهيو آهي. (ڪوئيٽا ماسٽر پلان صفحو-148)

مختلف ماهرن جي رپورٽن جي آڌار تي هي مؤقف اختيار ڪيو ويو هو، (جنهن جو ذڪر فيصلي ۾ بہ ڪيو ويو آهي) تہ، "ڪوئيٽا شهر جي توسيع افقي طرف ۾ ڪئي وڃي ۽ ان کي عمودي طور تي ترقي نہ ڏني وڃي. گهڻ ماڙ عمارتن جي اڏاوت مڪمل تباهي ۽ پوري آباديءَ جي بربادِيءَ جو سبب بڻجندي. بلڊرز جا ذاتي ۽ انفرادي فائدا لکين شهرين جي جاني تحفظ کان بعد ۾ هجڻ گهرجن."

ڪوئيٽا بلڊنگ ڪوڊ 1935ع جي زلزلي کان پوءِ مرتب ڪيو ويو هو، جنهن هن علائقي ۾ زبردست تباهي مچائي هئي ۽ جنهن ۾ تقريباً 60 هزار ماڻهو موت جو ڪاج بڻيا هئا. ڪوئيٽا وارو 1935ع جو زلزلو سڄي دنيا ۾ رڪارڊ ٿيندڙ زلزلن ۾ جاني نقصان جي اعتبار کان ٻارهين نمبر تي هو. پر ايڏو تباه ڪن هئڻ جي باوجود بہ اهو خطي ۾ اچڻ وارو اڪيلو زلزلو نہ هو.

تاريخي طور تي 1905ع ۾ رڪارڊ ٿيندڙ انگن اکرن مان بہ هي ظاهر ٿئي ٿو تہ ڪوئيٽا کان 240 ڪلوميٽر جي قطر ۾ تمام شديد نوعيت جا زلزلا ايندا رهيا آهن. 1852ع ۽ 1935ع جي وچ ۾ بلوچستان ۾ پندرهن زلزلا آيا، جيڪي ايترا شديد هئا جو انهن جي ڪري عمارتن کي نقصان پهتو. ڪجھ تباهي آڻيندڙ زلزلن جو تعلق معلوم ٿيل سرگرم فالٽس سان هو. (ڪوئيٽا ماسٽر پلان صفحو 10)

فيلڊ جي مشاهدن ۽ 1935ع جي زلزلي جي تعلق سان هي ظاهر ٿئي ٿو تہ هتي هڪ سرگرم فالٽ موجود آهي، جيڪو وڏن زلزلن جو سبب بڻجي سگهي ٿو، جنهن ڪري ڪوئيٽا ۾ سنگين زلزن جو خطرو موجود آهي.

(ڪوئيٽا ماسٽر پلان صفحو نمبر- 11/10)

ڪوئيٽا بلڊنگ ڪوڊ 1935ع جي زلزلي کان پوءِ ناهيو ويو هو، جنهن جي شدت ريڪٽر اسڪيل تي 7.5 هئي. ان ڪوڊ جي نافذ ٿيڻ سان ڪوئيٽا جي شهرين جون ضرورتون تعريف ڪرڻ جي حد تائين پوريون ٿي رهيون هيون، ڇو تہ ڪوئيٽا ۾ وقت بوقت اچڻ وارن زلزلن ۾ ڪو بہ جاني نقصان نہ ٿيو، جيئوٽيڪ شدت جي اعتبار کان، انهن مان ڪو بہ زلزلو 1935ع جي زلزلي جي برابر نہ هو.

1935ع جي زلزلي جي نمايان يادگيري جي طور تي ٺيڪ 60 سالن کان پوءِ ٺيڪ ان ڏينهن يعني 31 مئي 1995ع جي ڏينهن هاءِ ڪورٽ ۾ ان ڪيس جي ڪچي پيشي هئي، جو ڪوئيٽا ۾ وري زلزلو آيو، پر خوشقسمتيءَ سان ڪو بہ جاني نقصان نہ ٿيو، ڇو تہ ان جي شدت ريڪٽر اسڪيل تي صرف 5.2 هئي.

هيءَ درخواست داخل ڪرڻ جي ضرورت ان ڪري پيش آئي تہ، بلڊنگ ڪوڊ جي محافظن خود ان جي خلاف ورزي ڪرڻ ۾ اڳرائي ڪئي هئي ۽ ڪوڊ جي لاڳو ڪرڻ ۾ ناڪام رهيا.

فروٽ ۽ سبزي مارڪيٽ جنهن کي ڪوئيٽا جا شهري سهوليت خاطر استعمال ڪري رهيا هئا، اتي ڪوئيٽا ميونسپل ڪارپوريشن گهڻ ماڙ شاپنگ ڪامپليڪس ٺهرائي ڇڏيو. بلڊرز، سياستدانن ۽ ڪوئيٽا ميونسپل ڪارپوريشن جي آفيسرن بدقسمت شهرين جي جانين جي قيمت تي پنهنجا هٿ رنگيا.

پر هاءِ ڪورٽ جي فيصلي ڪوئيٽا کي لٽڻ وارن ڦوڪڻ مان هوا ڪڍي ڇڏي آهي. هاءِ ڪورٽ جي فيصلي ۾ چٽي طريقي سان چيو ويو آهي تہ واديءِ ڪوئيٽا ۽ ڪوئيٽا ميونسپل ڪارپوريشن جي علائقي ۾ عمارتن جي اڏاوت کي ريگيوليٽ ڪرڻ جي لاءِ بلڊنگ ڪوڊ اڃا تائين لاڳو ٿيڻ جي قابل آهي ۽ ان جي فقرن جي سختيءَ سان پابندي ٿيڻ گهرجي.

بلوچستان هاءِ ڪورٽ جي فيصلي تي حڪومت ۽ ان جي اهلڪارن کي سختي سان عمل ڪرڻ گهرجي. ڪنهن ٻئي سبب جي ڪري نہ تہ گهٽ ۾ گهٽ قانوني ۽ آئيني فرضن جي پورائي لاءِ ئي پر انهن کي عمل ڪرڻ گهرجي.

وادي ڪوئيٽا ان خطي ۾ واقع آهي، جڪو زلزلن جي لحاظ کان سرگرم آهي ۽ ماضيءَ ۾ اتي ڪيترائي تباه ڪن زلزلا اچي چڪا آهن، جن ۾ وڏو جاني ۽ مالي نقصان ٿي چڪو آهي ۽ مستقبل ۾ بہ سخت زلزلي اچڻ جو امڪان آهي.

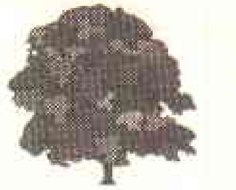

شعري جي سيمينار ۾ (ساڄي کان) جناب ضياءُ الرحمان، پرويز نعيم، مهتاب اڪبر راشدي، نويد حسين، نويد خان، عين العابدين ۽ ٻيا

بجليءَ جي پيداوار ۽ ان جا ماحول تي اثر

'شهري' سي بي اي جي اهتمام هيٺ 3- آگسٽ 1996ع تي ڪرايل سيمينار جي رپورٽ

'شهري' تازو ئي فريڊرڪ نومان فائونڊيشن جي تعاون سان هڪ سيمينار ڪرايو. جنهن ۾ مشهور ماهرن بجليءَ جي پيداوار ۽ ماحول تي ان جي اثرن جي مسئلن ۽ خاص طور تي ڪراچي شهر جي حوالي سان، ان تي تفصيل سان بحث ڪيو. هي سيمينار گذريل سال منعقد ڪرايل هڪ اهڙيءَ ئي سيمينار جو تسلسل هو. مقررين ۾ جناب نويد حسين (ايگزيڪيوٽو ميمبر 'شهري' بهتر ماحول لاءِ) مسز مهتاب اڪبر راشدي (ڊائريڪٽر جنرل اي پي اي سنڌ) جناب عين العابدين (پرنسپل عين العابدين ايسوسي ايشن) ڊاڪٽر نويد خان (حب ڪو پاور ڪمپني) ڊاڪٽر پرويز نعيم (پروگرام ڊائريڪٽر آءِ يو سي اين) ۽ پروفيسر ضياءُ الرحمان (انسٽيٽيوٽ آف انوائرمينٽل انجنيئرنگ اينڊ ريسرچ، اين اي ڊي انجنيئرنگ يونيورسٽي) شامل هئا. سيمينار ۾ وڏي تعداد ۾ ٻڌندڙن شرڪت ڪئي. سيمنار ۾ فريڊرڪ نومان فائونڊيشن جي ڪنٽري ريپريزنٽيٽو ڊاڪٽر اينج ڪلاف پڻ شرڪت ڪئي.

نويد حسين ان ڳالهه تي زور ڏنو ته شهرين جي شراڪتي تنظيم جي حيثيت ۾ 'شهري' بجليءَ جي پيداوار وڌائڻ جي حمايت ڪري ٿي، جنهن جي ملڪ جي خوشحالي ۽ ترقيءَ لاءِ گهڻي ضرورت آهي. پر هن ان ڳالهه تي افسوس جو اظهار ڪيو ته بجليءَ پهچائڻ جي نقصان، بجليءَ جي چوريءَ ۽ واپڊا ۽ ڪي اي ايس سي ۾ پيشه ورانه مهارت جي کوٽ جي ڪري بجليءَ جي اگهن جي شرح ۾ تمام گهڻو اضافو ٿيو آهي.

هن چيو ته حڪومت جي خراب ۽ ناڪافي انرجي پاليسيءَ جي ڪري وڏي تعداد ۾ نجي بجلي گهر وجود ۾ اچي رهيا آهن ۽ حڪومت نه صرف انهن بجليَ گهرن کي ٻارڻ (Fuel) فراهم ڪرڻ پر انهن کان بجلي خريد ڪرڻ ئي به مجبور آهي، جنهن جو نتيجو سنگين مالي بحران جي صورت ۾ ظاهر ٿي سگهي ٿو. هن ان ڳالهه تي به افسوس جو اظهار ڪيو ته تجويز ڪيل بجلي گهرن مان 30 سيڪڙو ڪراچيءَ ۾ تعمير ڪيا ويندا ۽ انهن تي ڪو مناسب ماحولياتي ڪنٽرول به ڪونه هوندو، جنهن ڪري اهي شهر ۾ آلودگي جي سطح وڌائڻ جو سبب بڻجندا، جتي پهريائين ئي آباديءَ جي گهاٽائي آهي. هن تجويز پيش ڪئي ته سمورن لاڳاپيل شعبن جي ماهرن تي مشتمل هڪ ڪميٽي قائم ڪئي وڃي، جيڪا زياده مناسب، موزون ۽ ماحول دوست توانائي پاليسيءَ جي تشڪيل ڪرڻ ۾ مدد ڏئي.

مسز مهتاب اڪبر راشدي چيو ته، اي پي اي (سنڌ) گهڻي مالي ۽ فني دٻاءَ هيٺ ڪم ڪري رهي آهي. آلودگيءَ جي سطح جي ماپ ڪرڻ وارا اوزار، جن جي سخت ضروت آهي، انهن جي فراهمي محدود آهي. تربيت ورتل فني عملو پڻ گهرجن موجب پورو

تجويز ڪيل بجلي گهرن مان 30 سيڪڙو ڪراچيءَ ۾ تعمير ڪيا ويندا ۽ انهن تي ڪو مناسب ماحولياتي ڪنٽرول به ڪونه هوندو، جنهن ڪري اهي شهر ۾ آلودگي جي سطح وڌائڻ جو سبب بڻجندا.

پاڪستان ۾ بجليءَ جي پيداوار

سب ٽيبل قوت 11000 ميگاواٽ
پيداواري قوت 10500 ميگاواٽ

	واپڊا	KESC / حب ڪو	ڪينوپ	فيصد
پاڻي واري بجلي	4317	-	-	41.1
ٿرمل	4007	1800	323	58.4
ايٽمي	-	50	-	00.5
ٽوٽل		10500 ميگاواٽ		

ته آهي. ان جي باوجود به مسز راشديءَ چيو ته، اي پي اي سنڌ موجود وسيلن کي بهترين انداز ۾ استعمال ڪري رهي آهي ۽ پاور پلانٽن جي مسئلي کي مناسب اهميت ڏني پئي وڃي.

انجنيئر عين العابدين گهڻ ڪارڪردگي ۽ وڌيڪ آلودگي پکيڙڻ وارن پلانٽن ۽ ٽيڪنالوجيز جي استعمال کي چئلينج ڪيو، جن ۾ درآمد ڪيل فرنيس آئل ۽ ڊيزل سائيڪل سسٽم کي استعمال ڪيو ويندو آهي. هن جي راءِ هئي ته، درآمد ٿيل ٽيڪنالوجي تي وڌيڪ پاڙڻ جي ڪري اسان مهانگا ۽ گهڻ ڪارائتا مالي ۽ فني پيڪيج قبول ڪرڻ لاءِ مجبور آهيون. جنهن ڪري اسان جي ملڪي معيشت ۽ طبعي ماحول تي برداشت کان وڌيڪ بار وڌي ويندو.

جناب نويد خان پاڪستان ۾ اليڪٽرڪ پاور انڊسٽري/ ٽيڪنالوجي ۽ دستياب ٻارڻ (Fuel)، فضائي آلودگي جا ماحولياتي اثر ۽ فضائي آلودگيءَ جي خاتمي جي ممڪن قدمن جي باري ۾ معلوماتي جائزو پيش ڪيو. هن تجويز پيش ڪئي ته جيئن ته وڌ کان وڌ بجلي پيدا ڪرڻ ملڪ جي اهم ترين ضرورت آهي، ان ڪري ملڪ جي سڄي بجليءَ جي نظام کي زياده مؤثر ۽ ڪارآمد بڻائڻ وڌيڪ ضروري آهي. هن چيو ته، جڳهه جي چونڊ ۽ ٻارڻ جي تبديليءَ جي سلسلي ۾ وڏي احتياط جي ضرورت آهي.

ڊاڪٽر پرويز نعيم نجي شعبي جي وڏن بجليءَ جي منصوبن مثلاً حب ڪو وغيره جي ڪارڪردگي ۽ ماحول تي اثرن جي حوالي سان ڪڙي نڪته چيني ڪئي ۽ ان ڳالهه تي زور ڏنو ته حڪومت جي پرائيويٽ پاور پاليسي کي وڌيڪ شفاف بڻايو وڃي.

تقريرن کان پوءِ سوالن ۽ جوابن جو سيشن (Session) ٿيو، جنهن ۾ بجلي گهرن جي سلسلي ۾ شهرين جي انفرادي ۽ شهري تنظيمن جي ذميوارين جي متعلق سوال بحث هيٺ آيا.

جن بجلي گهرن کي اين او سي جاري ڪيا ويا

اِي پي اي جائزو وٺڻ کان پوءِ هيٺين کي اين او سي جاري ڪيا:

* گل احمد پاور پلانٽ 125 ميگاواٽ، ڪورنگيءَ ۾ جيڪو فرنيس آئل سان هلايو ويندو.
* ٽپال انرجي 177 ميگاواٽ فرنيس آئل سان هلايو ويندو.
* ٽراءِ اسٽار 110 ميگاواٽ ماڙي پور روڊ فرنيس آئل سان هلايو ويندو.
* لبرٽي پاور پراجيڪٽ 470 ميگاواٽ ميرپور ماٿيلو ضلعو ڏهرڪي قدرتي گئس سان هلايو ويندو.

اِي پي اي سنڌ جي غور هيٺ پاور پلانٽس

* اسپنر پاور پراجيڪٽ 170 ميگاواٽ، نارٿ ڪراچي، فرنيس آئل سان هلندو.
* جاپا فار ايسٽ بارج مائونٽيڊ پاور پلانٽ 135 ميگاواٽ، پورٽ قاسم پاڻياٺي پيٽروليم گئس سان هلندو.
* صباح شپ يارڊ بارج مائونٽيڊ پاور پلانٽ 228 ميگاواٽ پورٽ قاسم، فرنيس آئل سان هلندو.

بيشڪ شهري بهتر ماحول لاءِ بجليءَ جي پيداوار جي حق ۾ آهي، پر ان قيمت تي نه ته اها ماحول ۽ مستقبل جي نسلن جي صحت متاثر ڪري، ڇو ته اها ناپائيدار ترقيءَ جي طرف وٺي وڃي ٿي. هيءَ حقيقت آهي ته شديد گندرف جي پکڙجڻ سبب انساني صحت ۽ ٻيلن تي برو اثر پوي ٿو.

ڪراچيءَ ۾ هڪ ڀيرو وري صفائيءَ جي مهم زور شور سان هلندڙ آهي. ڪي ايم سي جو غير حاضر عملو اڃا پهتو آهي، گند ڪچرو ڪنيو پيو وڃي، پر ڪيستائين!! ڇا ڪراچيءَ جا شهري اميد رکن ته واقعي هن دفعي شهر هميشه لاءِ صاف ٿي ويندو؟

صديقه خانم

فاطمي فائونڊيشن

جنوري 1995ع ۾ وجود ۾ اچڻ واري تنظيم فاطمي فائونڊيشن پنڙي، جنهن جي تشڪيل ۾ مردن جي حاڪميت ۽ عورتن ۾ تعليم نه هئڻ ڪري 'سُنگي' کي سخت مشڪلاتن کي منهن ڏيڻو پيو، پر پوءِ به 'سُنگي' جي مسلسل ڪوشش سان عورتن ۾ شعور وڌڻ لڳو ۽ 'سُنگي' عورتن جي اندر جو ڊپ گهٽ ڪرڻ ۽ انهن جي صلاحيتن کي اڀارڻ ۾ ڪافي حد تائين ڪامياب ٿي آهي. ان جو ثبوت 12 عورتن جو ڳوٺ جي سطح تي علائقي جي رسم ۽ رواج کي نظر ۾ رکندي، پنهنجي مردن جي راضپي سان ننڍي پئماني تي ڪاروبار شروع ڪرڻ آهي.

عورتن خود پنهنجي لاءِ اهڙي ڪاروبار جي چونڊ ڪئي، جيڪو هو اڻ پڙهيل هئڻ جي باوجود ڪري سگهن ٿيون. انهن ڪمن ۾ ٽيلرنگ، لائيواسٽاڪ ۽ سيڌي سامان جا دڪان هلائڻ وغيره شامل آهن. هي ڪاروبار شروع ڪرڻ لاءِ انهن عورتن 'سُنگي' جي ڪريڊٽ پروگرام مان فائدو حاصل ڪيو ۽ ننڍا قرض حاصل ڪيا. ان کي ڏسي ڳوٺ جي ٻين عورتن ۾ به حوصلو وڌيو ۽ اهڙي طرح ڳوٺ جون ٻيون عورتون به تنظيم ۾ شامل ٿي رهيون آهن.

اهڙي طرح هڪ طرف ته عورتون ڪاروبار ڪندي خاندان جي ڪفالت ۾ مردن جو هٿ ونڊائي رهيون آهن ته ٻئي طرف ڏکئي وقت لاءِ هر روز هڪ رپئي جي حساب سان هر مهيني ۾ 30/= رپيا بچت ڪري رهيون آهن. جنهن سان ڳوٺ جي سطح تي ويلفيئر جا ڪم ڪيا وڃن ٿا.

فاطمي فائونڊيشن 'سُنگي' کي درخواست ڪئي آهي ته 'سُنگي' آمدنيءَ جو ڪو اهڙو پروگرام شروع ڪري، جنهن سان اهڙين بي سهارا عورتن، جن جي مالي حالت خراب آهي يا اهڙيون عورتون جيڪي في الحال ته سيونگ ميمبر آهن، پر شايد مستقبل ۾ سيونگ برقرار رکي نه سگهن، تن لاءِ روزگار جو وسيلو بڻجي سگهي. ان ڳالهه کي نظر ۾ رکندي، 'سُنگي' پنڙي ڳوٺ ۾ ڪرافٽ جو ڪم شروع ڪرايو. جنهن ۾ ريشم جا ليڊيز ڪڙتا، چادرون، اسڪرٽ، ٽرالي سيٽ، بيڊ شيٽس، ٽيبل ڪلاٿ، بلائوزز ۽ ململ جي رَونِ جو ڪم شروع ڪرايو. انهن عورتن جي ٺاهيل شين جي 'سُنگي' طرفان مستقبل قريب ۾ نمائش ڪرائي ويندي.

اهڙيءَ طرح 'سُنگي' هڪ طرف ڳوٺاڻين عورتن جي صلاحيتن کي وڌائي ۽ اڀاري رهي آهي ته ٻئي طرف عورتون گهر وينٺي واندڪائيءَ جي وقت ۾ اضافي آمدني ڪمائي مردن سان گڏوگڏ پنهنجي خاندان جو معيار زندگي وڌائي رهيون آهن. اهو ڪم سڀ کان پهريائين 1995ع ۾ پنڙي ڳوٺ ۾ متعارف ڪرايو ويو ته صرف 3 عورتون ريشم جو ڪم ڄاڻنديون هيون، جنهن ۾ هڪ وڏي عمر جي خاتون ۽ ٻه ڇوڪريون شامل هيون، پر اڄ ڪلهه ان ڳوٺ ۾ تقريباً 45 عورتون 'سُنگي' جي ان پراجيڪٽ سان لاڳاپيل آهن، جنهن جي نتيجي ۾ پنڙي ڳوٺ جي صرف عورتن جي سيونگ هن وقت 45 هزار رپين جي لڳ ڀڳ آهي ۽ پنڙي جون عورتون 'سُنگي' کي حقيقي معنيٰ ۾ پنهنجو همدرد، مددگار ۽ ساٿي 'سُنگي' سمجهن ٿيون.

('سُنگي' خبرنامي جي ٽورن سان)

قاضي فائز عيسيٰ، امير علي پائي، رولينڊ ڊي سوزا، وڪٽوريه ڊي سوزا. خطيب احمد

غيرقانوني عمارتن جي خلاف حڪومت جي مهم جي سلسلي ۾ ڪمشنر هائوس ڪراچي ۾ 1-2 آگسٽ تي ڪمشنر ڪراچي مسٽر حفيظ الرحمان ۽ شهري جي ميمبرن جي ٿيل ميٽنگ جا تفصيل

شريڪ ٿيندڙ: مسٽر حفيظ الرحمان (ڪمشنر ڪراچي) قاضي فائز عيسيٰ، امير علي پائي، خطيب احمد، رولينڊ ڊي سوزا (شهري)

ڪمشنر ڪراچي جناب حفيظ الرحمان چيو ته تعميراتي سرگرمين جي سمورن شعبن ۾ جواب ڏيڻ ۽ شفاف پڻو هئڻ ضروري آهي. مسز علي پائي چيو ته، 'شهري' بهتر ماحول لاءِ ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽيءَ کي لکيو آهي ته، موجوده پيچيده صورتحال جو ذميوار ان جي قانوني ڊپارٽمينٽ کي چو نه قرار ڏنو وڃي. جنهن جي نتيجي ۾ حڪومت کي غيرقانوني اڏاوتن جي خلاف مهم هلائڻي پئي ۽ صدر ۽ ڪلفٽن جي علائقي ۾ ڪارروائي چو نه ڪئي وئي، جتي وڏي پئماني تي خلاف ورزيون ڪيون ويون.

مسز ڊي سوزا چيو ته، صورتحال ڪافي پيچيده آهي. شايد سرڪاري آفيسرن جو هڪ وڏو تعداد قانون (بلڊنگ ڪنٽرول قائدن) جي باريڪين کان واقف نه آهي. 'شهري' بهتر ماحول لاءِ گذريل سال کان ڪي بي سي اي جي ڪم جي طريقءِ ڪار جي تحقيق ڪري رهي آهي ۽ ائين ٿو لڳي ته ڪوبه ذميواري قبول ڪرڻ لاءِ تيار نه آهي. پر ان جي باوجود به هر شخص ملوث ۽ لاڳاپيل ضرور آهي.

ڪمشنر ڪراچيءَ چيو ته، 'شهري' کي انهيءَ مسئلي جي پيچيدگيءَ جو علم آهي ۽ حالتن کي درست ڪرڻ ۾ ڪجهه وقت لڳندو.

خطيب احمد سول انتظاميا جي سربراه ڪمشنر ڪراچيءَ کي درخواست ڪئي ته هو، "ڪراچيءَ تي حڪمرانيءَ ۾ شهرين جو ڪردار" جي موضوع تي ٿيندڙ سيمينار ۾ شريڪ ٿئي.

ايس ڊي پي آءِ پاران اسلام آباد ۾ ٻي سالياني پائيدار ترقي ڪانفرنس جي موقعي تي ڊاڪٽر ريني ڪلاف خطيب احمد ۽ ٻيا

پنيانگ

عالمي تنظيمن جو گڙهه

هتان جي معاشرتي تحريڪن جي رنگارنگيءَ ۾ ملائشيا جي اصل مزاج جي جهلڪ ملي ٿي، جڻ ته هي هڪ ننڍڙو اقوام متحده آهي.

ملائشيا جي الهندن ساموندي ڪنارن جي جزيرن جي ڀرسان هن ننڍڙي جزيري جو سرگرم رضاڪارن جي بين الاقوامي تنظيمن سان اهڙوئي تعلق آهي، جهڙو شيئرس جي ڪاروبار ڪندڙ فرمن جو وال اسٽريٽ سان آهي.

قديم روايتن، معياري تعليم جي هڪ ڊگهي تاريخي پسمنظر ۽ باراني ٻيلن سان ڍڪيل افسانوي جزيري پنيانگ پنهنجي رهواسين کي هڪ منفرد عالمي نقطهءِ نظر ۽ علمبرداريءَ جو مادو عطا ڪيو آهي.

خيال آهي ته پنيانگ ۾ دنيا جي ڪنهن به شهر کان وڌيڪ في سيڪڙو عالمي علمبردارن جون تنظيمون موجود آهن، جنهن ۾ ٽين دنيا جو نيٽ ورڪ، پنيانگ جي يدارن جي تنظيم، ذرتيءَ جا دوست، ملائيشيا ماحولياتي جماعت جسٽ (Just) عوامي ٽرسٽ، ٻارڙن جي خوراڪ جي عالمي محرڪ جو نيٽ ورڪ، جيت مار دوائن جي متعلق تحريڪ جو نيٽ ورڪ. ٽين دنيا جو ٻيو پيرو اپرڻ" ۽ ٽين دنيا جي معيشت" جهڙا رسالا شامل آهن. ٽين دنيا جي نيٽ ورڪ" جي مارٽن ڪور جو چوڻ آهي ته، "پنيانگ جا رهاڪو، پنهنجي جزيري جي رهڻي ڪهڻي ۽ روين تي هميشه فخر ڪندا رهيا آهن ۽ جڏهن به ان پرسڪون ٻيٽ جي پرسڪون ماحول کي خطرو محسوس ٿيو آهي ته اهي مقامي جدوجهد ۾ شامل ٿي ويا آهن. پوءِ انهن محسوس ڪيو ته، اڪثر مسئلن جون پاڙون ملڪي، علائقائي يا پوءِ عالمي نوعيت جون آهن." ڪاغذن ۽ لن جي ڍيرن ۾ دفن ٿيل مارٽن ور کي پنهنجي دفتر ۾ ني ڳولڻ مشڪل آهي. هو اڪيلي سر ترقي پذير ملڪن جو آواز اقوام متحده، عالمي بئنڪ ۽ بين بين الاقوامي ڪانفرنسن ۾ اٿارڻ جي ڪوشش ڪندو رهيو آهي.

جڏهن سنگاپور جي ليبر بي ڪوان يو ڪجه چونڊ تيز ترين نوجوانن کي 1961ع جي ڏهاڪي جي آخر ۾ آڪسفورڊ موڪليو ته جيئن انهن جي تربيت ان طريقي سان ٿي سگهي جو اهي پنهنجي شهرين جي خوشحاليءَ ۾ اڳواڻي ڪري سگهن ته ڪور به انهن ۾ شامل هو. هو آڪسفورڊ کان واپس آيو ته، سنگاپور جي خزاني واري کاتي ۾ شامل ٿي ويو، پر جلديءَ ۾ ني سندس خوشفهمي دور ٿي وئي.

هو ملائشيا جي هڪ نئين فعال غير حڪومتي اداري ڪيپ "پنيانگ جي خريدارن جي تنظيم" کان متاثر ٿيو، جيڪا ان وقت سمنڊ کي آلوده Pollute ڪرڻ ۽ پنيانگ جي مهاڻن جو روزگار ختم ڪرڻ وارين مصنوعات جي خلاف جنگ ۽ ترقياتي ادارن جي هٿان پنيانگ جي ٻهاڙن جي قدرتي ٻيلن کي بچائڻ جي جدوجهد ۾ مصروف هئي. ڪيپ جو باني احمد ادريس آهي، جيڪو سماجي گروهن ۾ هڪ خاندان جي سربراه طور سڃاتو پيو وڃي. اهو ادريس ئي هو، جنهن ڪور جهڙن نوجوانن کي اداري ۾ شامل ڪيو، سندن تربيت ڪئي ۽ انهن کي فعال بڻايو.

ڪيپ جي وڪيل مينا رحمان جيڪا عوام جي مفادن جي مقدمن ۾ سرگرم آهي ۽ جنهن کي 1986ع ۾ ملائشين حڪومت ٿوري وقت لاءِ جيل به موڪليو هو، چوي ٿي ته، "هيءَ انڪل ادريس جي عمل جي قوت ئي هئي، جنهن چوطرف ٿيندڙ واقعن جي باري ۾ اسان جون اکيون کولرايون. هيءَ ان جي بصيرت ئي هئي، جيڪا ڪيترن ئي ماڻهن لاءِ پرڪشش بڻي."

ڏاڙهي رکيل ادريس پنهنجي عمر جي 60 واري ڏهاڪي ۾ اهڙو شخص آهي، جيڪو هن وقت پارٽي طرز جو ڪڙتو پاتل هوندو آهي. هو پنهنجي سائين کي مقامي مسئلن جي بين الاقوامي پيچيدگين جي متعلق اتساهيندو آهي. سندس مشورن مطابق صرف علامتن جو ئي نه پر مرض جو علاج ڪرڻ گهرجي. ادريس چوي ٿو ته: "اسان پنهنجي پنهنجي ملڪ ۾ جيترو ڪجه به ڪيون ٿا، پر وڌيڪ مسئلا اڀري پون ٿا." اسان کي انهن مسئلن کي پيدا ڪرڻ وارن عالمي سببن کي ڄاڻڻ ۽ انهن کي حل ڪرڻ جي ڪوشش ڪرڻ گهرجي.

ادريس پنهنجي خانداني جهازراني، تجارت ۽ زيورن جي ڪاروباري معاملن جي پڻ سنڀال ڪندو آهي. هن ڪيپ کي يورپ جي امداد ڏيندڙ ادارن جي امداد سان هلايو آهي. ڪيپ جي عملي طور سرگرميءَ رنگ لاتو آهي. پر پنهنجي ڪاميابين جي باوجو ادريس حددرجي جو قنوطي آهي. هو چوي ٿو ته، قنوطيت ڪيس خبردار ۽ غير مطمئن رکي ٿي.

ادريس جي مخصوص نظريي جي مطابق "هيءَ دنيا تباه ٿيڻ واري آهي ۽ اسان پنهنجي ئي گند ڪچري ۾ غرق ٿيڻ وارا آهيون." هو چوي ٿو ته، "ذرتي جو نظريو" ۽ 'ترقيءَ لاءِ اصلاحات' حڪومت کان به وڌيڪ طاقتور آهن.

ادريس جو هڪ ٻيو حمايتي انور فاضل آهي، جنهن نون ڄمندڙ ٻارن جي لاءِ کير جي فارمولي جي خلاف عالمي تحريڪ جي متعلق ڀرپور ڪم ڪرڻ تي 'بين الاقوامي صحت' جو انعام کٽيو، جيڪو ڪيس پنيانگ ۾ عالمي نون ڄمندڙ ٻارڙن جي خوراڪ جي تحريڪ جي نيٽ ورڪ' ۽ مائرن جي کير پيارڻ واري عالمي تحريڪ جي اتحاد قائم ڪرڻ ۾ مدد ڏيڻ تي مليو.

فاضل کي ان جي 'خريدارن جي تحريڪ' جي ڪري آوير جو رالف نادر' چيو ويندو آهي. جڏهن ته عالمي خريدارن جي يونين جي اداري جي متعلق، جنهن جو هن 1983ع ۾ ايوارڊ حاصل ڪيو، متعلق چوڻ آهي ته پنيانگ جي انفراديت هيءَ آهي ته، سرگرم رضاڪارن کي شين جي عمومي تناظر ۾ ڏسڻ جي تربيت ڏني وئي آهي. هو مختلف مذهبن واري ملڪ ملائشيا کي عالمي تحريڪ جي لاءِ ڪامل پرورش گاه تصور ڪري ٿو.

هتان جي معاشرتي تحريڪن جي رنگارنگي ۾ ملائشيا جي اصل مزاج جي جهلڪ ملي ٿي، جڻ ته هي هڪ ننڍڙو اقوام متحده آهي ۽ ملائشيا هاڻي دنيا جي اسٽيج تي هڪ عالمي اداڪار ۽ ڏکڻ جي چئمپين طور تي قدم رکي رهيو آهي. ملائشيا جي بين غير سرڪاري گروهن جي لاءِ تحريڪن جو هي بين الاقوامي تناظر ڪين تشويش ۾ مبتلا ڪري ٿو. اهي چون ٿا ته پنيانگ سان تعلق رکندڙ، ملڪ ۾ انساني حقن جي لتاڙ، جمهوريت جي فقدان ۽ باراني ذخيرن جي تباهي تي ته نرم رويو رکن ٿا، پر عالمي سطح تي انهن مسئلن تي اڳيان اڳيان رهن ٿا.

ڪور ان ان ڳالهه جي ترديد ڪري ٿو ته، ان جي گروپ ملڪي مسئلن کي منهن ڏيڻ ڇڏي ڏنو آهي. شايد ملائشيا عالمي بئنڪ جو ايترو محتاج نه هجي، جيترو ٻيا ترقي ڪندڙ ملڪ آهن، پر پوءِ به هو پنهنجي ملڪ جي معاشي ترقيءَ جي ماڊل جي مثال تي تنقيد ڪري ٿو. هو چوي ٿو ته، ان سان خوشحالي ته آئي آهي پر اها ديرپا نه آهي.

هن جو چوڻ آهي ته، ملائشيا کي اها برتري ان ڪري حاصل آهي، جو اسان پنهنجي معاشي ترقيءَ جي ڪري اتر کان ڊڄڻ کان سواءِ کُلي ڳالهه ڪريون ٿا. هي هڪ نهايت شعوري فيصلو هيو ته اسان پنهنجي ڪم کي بين الاقوامي سطح تي ڪئي وڃون. ان عالمي طريقهءِ ڪار جي ڪري ملڪي حڪمت عملي تي هڪ نهايت مخصوص اثر پوندو. هو وڌيڪ چوي ٿو ته، اسان کي ترقي پذير ملڪن جي راءِ کي اهميت ڏيڻ گهرجي، جيئن هو اسان کي تباهه نه ڪن.

ڪور جي ٽين دنيا جي نيٽ ورڪ عالمي ڪانفرنس جيئن 1992ع جي ريو ڊي جينرو جي 'ارٿ سمٽ' قاهره جي 'آبادي واري ڪانفرنس' ۽ گذريل سال واري ڪوپن هيگن ۾ ٿيل 'غربت جي باري ۾ ڪانفرنس' ۾ هڪ سرگرم ڪردار ادا ڪيو آهي. اتي گروپ ڏکڻ جي غيرسرڪاري گروپن جي انهن ڪانفرنسن ۾ حمايت ڪئي ۽ ٽين دنيا جي ملڪن کي سرڪاري سطح جي اجلاسن ۾ پنهنجي دليلن کي مضبوط ڪرڻ ۾ مدد ڪئي.

خالد حسين

سنڌي ۽ اڇي مک ڪپهه کي تباهه ڪري رهيون آهن

تنڍين تنڍين ڪيڙن ماڪوڙن جن ۾ عام طور تي استعمال ٿيندڙ دوائن جو اثر نه قبول ڪرڻ جو رجحان پيدا ٿي ويو آهي، تن ملڪ کي هڪ ڏينهن ۾ ڦاسائي ڇڏيو آهي ۽ ملڪ جي اقتصادي نظام لاءِ هڪ خطرو بڻجي چڪا آهن.

ماهرن جو خيال آهي ته ان جو سڀ کان وڏو سبب ناقص ۽ غيرمعياري ٽيڪنالوجي آهي، جيڪا انهن دوائن ۾ استعمال ڪئي وڃي ٿي. ورلڊ ڪنزرويشن يونين (I.U.CN) پاڪستان جي ڊاڪٽر پرويز نعيم، ملٽي نيشنلز ۽ پروانشل ايگريڪلچر ايڪسٽينشن ڊپارٽمينٽن کي ان ڳالهه لاءِ مجرم ٺهرايو آهي ته اهي آبادگارن کي غير ضروري جيت مار دوائون خريدڻ ۽ استعمال ڪرڻ جي غلط ترغيب ڏين ٿا. آبادگارن کي اڻٿڌي ئي اسپري ڪرڻ جي هدايت ڪئي وڃي ٿي. ان کان پوءِ ملٽي نيشنلز جي مارڪيٽ جي واڌاري جي مهمن کي تقويت پهچائڻ جي لاءِ انهن کي شيڊيول اسپري تي مجبور ڪيو ٿو وڃي. پاڪستان ۾ جيت مار دوائن جي استعمال تي جيتري لاڳت اچي ٿي، اها ملڪ ۾ پوکي ويندڙ ڪپهه جي ڪل قيمت جو تقريباً 26 في سيڪڙو آهي. (گذريل 6 سالن ۾ هيءَ لاڳت 20 سيڪڙو هئي.)

جيت مار دوائن جو بي اثر ٿيڻ،

ڪپهه جي سنڍي يا پنن جي وائرس ڪنهن بي بيماري جي حملي کان وڌيڪ ويا آهي، جنهن تي ڪنٽرول ڪرڻ ڪافي ڏکيو آهي. جيت مار دوائن جو بي اثر ٿيڻ ڪيترن ئي موٽمار نقصانن جو سبب بڻجي سگهي ٿو.

اُن جي مطلب ڪنهن به سال ڪپهه جي فصل جي مڪمل ناڪامي ٿي سگهي ٿو. هي بحران ٽيڪسٽائيل صنعت جي تباهي جو سبب به بڻجي سگهي ٿو. جنهن سان اسٽاڪ مارڪيٽ بند ٿي سگهن ٿا ۽ گڏوگڏ بئنڪون به ڏيوالي جو شڪار ٿي سگهن ٿيون. جو ته پوري ملڪ جون بئنڪون، اسٽاڪ مارڪيٽن جي ئي پئسي تي هلن ٿيون. ملڪ غيرملڪي قرضن موٽائي ڏيڻ جي اهل نه رهندو. مطلب هي ته اسين ڏيوالپڻي ۽ بک جو شڪار بڻجي ويندا سين.

خاتمي جو آغاز

جيت مار دوائن جو بي اثر ٿي وڃڻ هڪ عالمي مظهر آهي. زرعي ماهر ان عمل کي عام طور تي 'جيت مار دوائن کي ڪچلڻ واري چڪي' جو نالو ڏين ٿا. ڪجهه جيت پنهنجي جسم ۾ اهڙا ڪيمائي عمل شروع ڪن ٿا، جيڪي انهن ۾ توليدي تبديلي برپا ڪرڻ جي صلاحيت مهيا ڪن ٿا. اهي ڪجهه اهڙا ڪيميائي جزا تخليق ڪن ٿا، جيڪي انهن جي جسم ۾ داخل ٿيڻ واري زرعي جيت مار دوا تي حملو ڪري ان کي بي اثر بڻائين ٿا. تنهن ڪري انهن کي مارڻ لاءِ اسان کي دوائن جي وڌيڪ خوراڪ ۽ مقدار جي ضرورت پوي ٿي.'

1980ع جي شروعات ۾ پاڪستان ۾ ڪپهه تي حملو ڪندڙ هڪ خاص ڪيڙي تي ڪنٽرول ڪرڻ لاءِ وسيع رينج رکندڙ دوائن کي استعمال ڪرڻو پيو. تنهن ڪري ان ڪيڙي جي تعداد ۾ ته گهٽتائي ٿي، پر 1980ع جي وچ ڌاري ڪپهه کي نقصان پهچائڻ واري هڪ سنڍيءَ جي آبادي ۾ ان حد تائين اضافو ٿي ويو جو ان کي ڪپهه جي فصل لاءِ هڪ وڏو خطرو تصور ڪيو ويو. ان سنڍيءَ

کي ختم ڪرڻ لاءِ ابتدائي موسمي اسپري ۾ واڌارو ڪيو ويو ۽ زياده طاقتور دوائون استعمال ڪيون ويون، جنهن سان ان کي ناس ڪرڻ ۾ ته ڪا خاص ڪاميابي ڪانه ٿي، پر ڪپهه تي حملو ڪندڙ اڇي مک جا قدرتي مخالف ختم ٿي ويا ۽ 92-1991ع تائين اڇي مک ڪپهه جي فصل لاءِ سڀ کان وڏو خطرو بڻجي سامهون آئي.

موت جا ڪارخانا

سڄي دنيا ۾ جيت مار دوائن جي بي اثر ٿي وڃڻ جا اهڙا واقعا ظاهر ٿيا، جن موت جي صنعت کي بند ڪرڻ تي مجبور ڪري ڇڏيو. مثال جي طور تي سوڊان ۾ جتي 1975ع کان 1981ع تائين جي عرصي ۾ ڪپهه تي اڇي مک جي حملي جي ڪري پيداوار ۾ 40 سيڪڙو گهٽتائي آئي ۽ جيت مار دوائن جي قيمتن ۾ 600 سيڪڙو واڌارو ٿيو. جيت مار دوائن جو بي اثر ٿيڻ ايترو ئي خطرناڪ آهي، جيترو فصلن جي تباهيءَ سان پيدا ٿيندڙ معاشي صدمو.

دوائن جي خلاف مزاحمت پيدا ڪرڻ وارا ڪيڙا/ جيت جلد ئي پنهنجو تسلط ڄمائڻ ۾ ڪامياب ٿي وڃن

تا ۽ ٻين قسمن جي خلاف جهنگلي حياتيءَ جي گهٽائيءَ جي گهٽتائيءَ جو سبب بڻجندا آهن. دوائن جي استعمال جي ڪري، ڪجهه قسمن جي ڪيڙن جي ختم ٿيڻ ڪري هڪ قدرتي خال پيدا ٿي پوي ٿو. جنهن کي 'ماحولياتي شگاف' جو نالو ڏنو ٿو وڃي. ان خال کي پرڻ لاءِ اهي ڪيڙا/ جيت اڳتي وڌن ٿا، جن کي ختم ٿي وڃڻ وارن ڪيڙن/ جيتن ڪنٽرول ۾ رکيو هو. ماحولياتي سسٽم ۾ اها تبديلي وڌيڪ تبديليءَ کي پيدا ڪرڻ جو سبب ٿئي ٿي.

ڪپهه تي حملو ڪندڙ ٻه وڏا ڪيڙا/ جيت سنڍي ۽ اڇي مک ڪپهه جي فصل تي حملو ڪندڙ ڪيڙن/ جيتن جي تعداد جو 60 سيڪڙو آهن. ڪپهه جو فصل پاڪستان ۾ معيشت جي ڪرنگهي جي هڏيءَ واري حيثيت رکي ٿو. اثر ختم ڪري ڇڏڻ وارين دوائن مان 80 ڪان وڌيڪ اهڙيون دوائون آهي، جن کي ڪپهه تي حملو ڪندڙ سنڍين جي خلاف استعمال ڪيو ٿو وڃي. پاڪستان ۾ استعمال ٿيندڙ جراثيم ڪش دوائن جو 90 سيڪڙو ڪپهه جي فصل کي بچائڻ لاءِ استعمال ٿيندو آهي.

جيئن جيئن نقصان ڏيندڙ ڪيڙن ماڪوڙن کي تباهه ڪرڻ مشڪل ٿي رهيو آهي، آبادگار انهن تي وڌيڪ زهريليون دوائون ڇٽڪارڻ جي ڪوشش ڪن ٿا، جنهن جو نتيجو ماحولياتي آلودگي ۽ انهن جاندارن جي قسمن جي تباهيءَ جي صورت ۾ نڪري رهيو آهي، جيڪي قدرتي طور تي نقصان ڏيندڙ قسمن تي ڪنٽرول ڪرڻ ۾ مددگار ثابت ٿيندا آهن. پاڪستان ايگري ڪلچرل ريسرچ ڪائونسل جي يوسف حيات خان مطابق: گذريل سال ڪنهن به ڪنٽرول جي نه هئڻ سبب اڇي مک جي آبادي ڏهه لک في ايڪڙ جي حساب کان به وڌي ويئي.

1992 -93ع جي دؤران ڪپهه جي پن تي وائرس جي حملي جي ڪري ڪپهه جي فصل ۾ جيڪا گهٽتائي ٿي، ان متعلق: (SDPL) جي طرفان جاري ڪيل انگن اکرن موجب 20 بلين رپين جو نقصان ٿيو. مقامي ٽيڪسٽائيل صنعت کي هلائڻ لاءِ حڪومت کي ڪپهه ٻاهران گهرائڻي پئي.

اهڙيءَ طرح 95-1994ع جي دؤران ڪپهه جي فصل تي سنڍيءَ جي حملي جي ڪري ڪاٽو لڳايل 9.5 ملين ڳنڍڙين جي مقابلي ۾ صرف 7.6 ملين ڳنڍڙيون حاصل ٿيون. پنجاب ۾ ڪپهه جي فصل تي سنڍيءَ جو هي حملو غيرمتوقع ۽ حيران ڪندڙ هو.

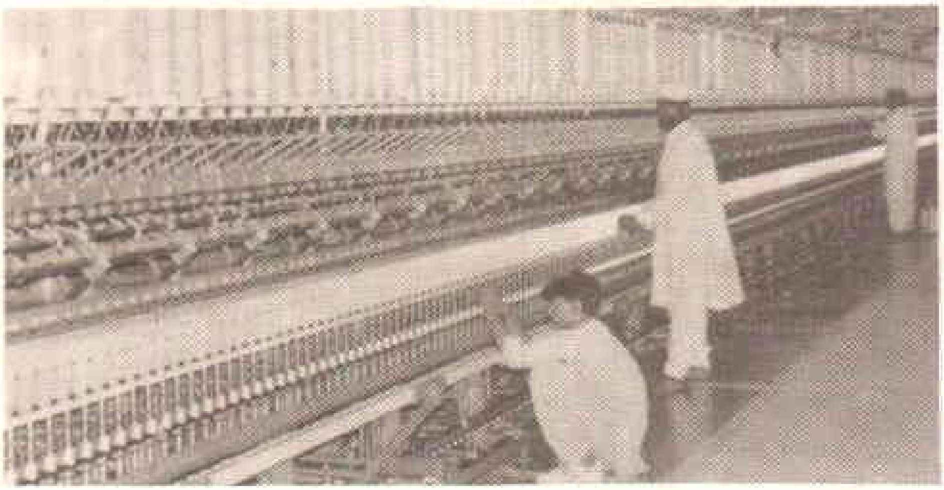

جيئن جيئن نقصان ڏيندڙ ڪيڙن ماڪوڙن کي تباهه ڪرڻ مشڪل ٿي رهيو آهي، آبادگار انهن تي وڌيڪ زهريليون دوائون ڇٽڪارڻ جي ڪوشش ڪن ٿا، جنهن جو نتيجو ماحولياتي آلودگي جي صورت ۾ ظاهر ٿئي ٿو.

وائرس جي هڪ مشهور ماهر سيد خالد جي مطابق: 93-1992ع جي دؤران ڪپهه جي پن تي وائرس جو حملو اڇي مک جي آباديءَ ۾ بي پناهه واڌاري جي ڪري ٿيو. ڇو ته ڪيڙن/ جيتن جي ان قسم زهريلين دوائن جي خلاف بچاءَ واري قوت پيدا ڪري ورتي هئي. نيشنل ايگريڪلچرل ريسرچ سينٽر اسلام آباد جي ليبارٽري ۾ ڪم ڪندي، هن اهو وائرس 1992ع ۾ پهريون دفعو دريافت ڪيو هو.

"جينوٽيڪ ان وائرس تي ڪنٽرول ڪيو ويو آهي، پر ان جي باوجود ان ڳالهه جو خطرو موجود آهي ته هي وائرس هڪ دفعو ٻيهر حملو ڪري سگهي ٿو يا وڌيڪ فصل يا ٻوٽا ان جي زد ۾ اچي سگهن ٿا."

جوابن جي ڳولا

زهريلين دوائن جي خلاف قوت مدافت ۽ اڇي مک جي وڌندڙ آبادي 89-1988ع ۾ آبادگارن ۾ پهريون ڀيرو توجهه جو مرڪز بني. 1980ع جي وچ ڌاري اڇي مک خطرناڪ ڪيڙن/ جيتن ۾ شمار ٿيندي هئي. سنڍيءَ جي وبا پهريون ڀيرو 1994ع ۾ منظرعام تي آئي. پر تڏهن به ڪنهن ان جي خطرن طرف توجهه نه ڏنو ۽ جيڪو نتيجو ظاهر ٿيو، اهو هي آهي ته آبادگار ڪيڙن، ماڪوڙن ۽ جيتن خلاف هڪ ختم نه ٿيندڙ جنگ ۾ رڌل آهن.

ماهرن جو خيال آهي ته اڇي مک ۽ سنڍين کان سواءِ ڪپهه تي حملو ڪندڙ ٻين جيتن تي به ان سلسلي ۾ تحقيق ٿيڻ گهرجي. ان تحقيقي دائري ۾ ڪم سرانجام ڏيڻ جو عزم ئي پاڪستان جي زراعت کي استحڪام ڏيڻ جو سبب بڻجي سگهي ٿو. گهڻن ماهرن جي راءِ ۾ ان سان گڏوگڏ ئي ملڪ جو سياسي استحڪام پڻ ڳنڍيل آهي. 1992ع جي دؤران ڪپهه جي فصل کي تمام گهڻو نقصان پهتو.
(جهد حق جي ٿورن سان)

اوهان هيٺيون شيون ٻيهر استعمال لائق بڻائي سگهو ٿا.

* ڊاٽو يا لوهه مان ٺاهيل دٻا وغيره.
* شيمپو ۽ پاڻيءَ جون بوتلون ۽ پلاسٽڪ جو ٿيلهيون وغيره.
* مختلف ڪم لاءِ استعمال ٿيندڙ پاڻي جا دٻا.
* استعمال ٿيل ڪتاب، رسالا ۽ اخبارون.
* لفافا ۽ هڪ پاسي لکيل ڪاغذ.